

HADBÍRÓKÉNT EGY OSZTRÁK–MAGYAR CSATA- HAJÓN AZ OLASZ PARTOK ELLENI TÁMADÁSNÁL

(Dr. Ambrózy Árpád I. világháborús feljegyzései, 1914–1915)

Rainer Pál

történész

Laczkó Dezső Múzeum

Hadbíró tisztek meglehetősen ritkán szoktak hadihajók fedélzetén részt venni ellenség elleni támadásokban. Hogy esetünkben mindegyike mégis hogyan és miként került sor, megtudhatjuk Ambrózy Árpád életrajzából, valamint megmaradt saját kezű feljegyzéseiből.

Dr. Ambrózy Árpád m. kir. hadbíró altábornagy 1939 és 1942 között a m. kir. hadbíró tisztikar főnöke volt. Balassagyarmaton (Nógrád vm.) született, 1882. január 1-én. Szülei Ambrózy Gyula (Szepesbéla, 1841. március 21. – Losonc, 1921. február 6.) m. kir. pénzügyőri főbiztos és Obradovich Eleonóra Mária (Eger, 1852. április 2. – ?, 1915. szeptember 9.), akik Miskolcon, 1868. május 26-án kötöttek házasságot. Elemi iskolai tanulmányait Losoncon (1. osztály), Balassagyarmaton (2–3. osztály) és Szepesbélán (4. osztály), a polgári iskola 1–4. osztályát Balassagyarmaton, a gimnázium 5–6. osztályát Losoncon, 7–8. osztályát Kassán, a premontrei főgimnáziumban végezte. Utóbbi helyen tett érettségi vizsgát. Mindvégig igen jó tanuló volt.

Ezután elvégezte Kassán a jogakadémiát is. Közben 1902. október 1. és 1903. szeptember 30. között, egyévi önkéntesként, a cs. és kir. 6. hadtest tüzér ezrednél, Kassán eleget tett katonai kötelezettségének. Katonáskodása alatt „Vormeister”-ré,¹ tizedessé, majd hadapród tüzemesterré lépett elő. A jogakadémián értesült róla, hogy a cs. és kir. Hadügy Minisztérium felszólította a magyar jogász ifjúságot, lépjen hadbírói pályára, mert a közös hadsereg magyarországi hadbíróóságainál rövidesen bevezetik a magyar tárgyalási nyelvet, s ezért sok magyar hadbíróra lesz szükség. A jelentkezőket persze szép karrierrel kecsegtették.

Ambrózy is jelentkezett, és miután 1905. február 21-én Bécsben, a cs. és kir. Katonai Fő-

„Semmi kétség sem volt, hogy kifutunk.”
(Ambrózy Árpád feljegyzése 1915. május 23-ról.)

törvényszéknél esküt tett, a kassai helyőrségi bíróságnál megkezdte hadbírójelölti szolgálatát. 1905. november 1-én hadnaggyá lépett elő.

1908-tól a cs. és kir. Haditengerészetnél folytatta szolgálatát Polában, ahol a haditengerészeti bíróságon, majd a kikötőtengernagyi hivatal igazságügyi előadójaként működött.² 1908–1909-ben behajózták az „SMS Erzherzog Friedrich” csatahajóra, amely Sebenicóban, illetve a Cattarói-öböl különböző helyein állomásozott. (Hadbírójelölt hadnagyként még nem hadbírói egyenruhát, hanem eredeti csapatteste tüzér egyenruháját viselte, lószőrforogós csákövel, vállszíjas tölténytáskával, sarkantyús csizmával, amellyel természetesen élénk színfoltot jelentett és nem csekély feltűnést keltett a teljesen eltérő ruházatú haditengerészek között.) 1910. május 1-én nevezték ki főhadnagy hadbírónak (a hadbíró tiszti karban ez volt a legalacsonyabb rendfokozat), ekkor önálló lett és jegyzőkönyvvezetőként két Waffengast-ot (tizedesnek megfelelő rang a cs. és kir. Haditengerészetnél) osztottak be mellé.

1. ábra: Az „SMS” Gaa” torpedó-raktárhajó. Korabeli képes levelezőlap. (Digitális másolat, szerző gyűjteménye)

¹ Őrvezető a tüzérségnél.

² 1912-ben összesen 17 hadbíró szolgált a cs. és kir. Haditengerészetnél. Schematismus 1913. 1472.

22. ábra: Az „SMS Gaa” fedélzetén Antivariból útban Triesztbe, 1912. Balról jobbra: 1. sor: a hajó parancsnoka egy sorhajókapitány, I. Miklós (Nikola Petrović) montenegrói király, Giesl von Gieslingen, Wladimir báró cs. és kir. altábornagy, a Monarchia rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere a montenegrói Udvarnál, montenegrói százados, a király parancsörtszije, 2. sor: montenegrói tábormok, a király szárnysegédje, a három civil úr a király udvarnagya, igazságügy- és külügyminisztere, 3. sor: a hajó tisztikara, balról a 2. Ambrózy Árpád főhadnagy hadbíró. A király a cs. és kir. 55. (brežany) gyalogezred ezredesi egyenruháját viseli. Az ezredtulajdonosi kinevezést megköszönni utazott Bécsbe I. Ferenc Józsefhez.

(Fotómásolat, szerző gyűjteménye)

3. ábra: Ambrózy Árpád százados hadbíró, 1913 körül. Mellén az 1908-as Katonai Jubileumi Emlékkereszt és a montenegrói Daniló Rend V. osztálya. Fotó: Giov. Bonivento, Pola, Piazza Ninfea 3. (Fotómásolat, szerző gyűjteménye)

1912-ben az „SMS Gaa” hadihajón volt behajózva. 1913. november 1-én százados hadbíróvá lépett elő.

1913 decemberétől Bécsben folytatta szolgálát, ahol a cs. és kir. Hadügyminisztérium Haditengerészeti Osztálya VII. (jogi) csoportjánál működött. Az I. világháború kitörésekor ismét behajózását kérte, ami be is következett, újra az „Erzherzog Friedrich” csatahajóra került. Olaszország hadüzenetét követően, ennek a hadihajónak a fedélzetén vett részt az osztrák-magyar hadihajóhad olasz partok elleni éjszakai támadásában (1915. május 23–24.), amelynek során egysége Ancona városát és várát lőtte. (Ezen esemény leírása alkotja a gerincét az itt közreadott feljegyzéseinek.) Itteni szerepléséért utóbb megkapta a Bronz Katonai Érdemérmét a Katonai Érdemkereszt szalagján kardokkal és a Károly Csapatkeresztet. (Utóbbi

egy hadbíró tisztnél, aki nem volt csapattiszt, természetesen rendkívül ritka kitüntetésnek számított.)

1915 szeptemberétől ismét előző beosztásában, Bécsben folytatta szolgálatát. 1918 decemberében a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemen jogi doktorátust szerzett.

4. ábra: Ambrózy Árpád százados hadbíró, 1916–1918 körül. Fotó: Atelier Rosa. R. Sági & Co. Wien I. Rotenturmstrasse 23. (Szerző gyűjteménye)

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlását követően még egy ideig továbbra is Bécsben maradván, a felszámoló hadügyminiszter (Liquidierenden Kriegsminister) hivatalának jogügyi előadója volt. Feladata a magyar érdekek képviselete lett volna, de ilyenre nem nyílt módja.

Innét hazatérve, 1919-ben Budapesten, a magyar Hadügy Minisztérium 8. (személyügyi) osztályán az 1918–1919-es forradalmak alatti magatartások elbírálásával foglalkozott. Majd a Budapesti Honvéd Törvényszéken volt tárgyalásvezető mintegy fél évig. Többek között ő tárgyalta Tombor Jenő vezérkari alezredes (később a Horthy-korszakban gyógyszerész, a II. világháború alatt a Magyar Nemzet cikkírója, 1945 után Kisgazda párti politikus, 1945. nov. 15. – 1946. júl. 25. között honvédelmi miniszter, altábornagy) perét is, akit a Magyarországi Tanácsköztársaság alatti szerepléséért egyesek

halálra akartak ítélni, azonban Ambrózy tárgyalagos közreműködése révén végül is felmentették.

Ezután 1920–1922 között Székesfehérvárott volt csendőri ügyész. Székesfehérvárról Szegedre helyezték át, ahol 1922–1927 között a honvéd törvényszék elnöke, majd az 5. honvéd vegyesdandár parancsnokának ügyésze volt. Közben 1926. május 1-én ezredes hadbíróvá lépett elő.

1925-ben 6 hónapos kipróbálásra vezényelték Budapestre, a Legfelső Honvéd Törvényszékhez, ahol később állandósították, s 1927. május 28-tól 1936-ig tanácsosként, majd tanácselnök helyettesként működött. 1936 tavaszától a Honvédelmi Minisztérium 13. osztályán volt alosztályvezető, később osztályvezető helyettes. 1937. május 1-től tábornok hadbíró. 1937-től a Legfelső Honvéd Törvényszék vezető tanácselnöke. Végül 1939-től 1942. május 5-ig a Honvédelmi Minisztérium 13. osztályának vezetője és a hadbíró tisztikar főnöke. 38 évi szolgálat után, 1942. augusztus 1-én helyezték nyugállományba, majd 1942. augusztus 20-án címzetes altábornagy hadbíróvá lépett elő.

5. ábra: Ambrózy Árpád altábornagy hadbíró összes rendjével és kitüntetésével, 1942. (Digitális fotómásolat, szerző gyűjteménye)

Dr. Ambrózy Árpád címzetes hadbíró altábornagy kitüntetései:

Magyar Érdemrend középkeresztje,
Magyar Érdemrend tiszti keresztje,
Ferenc József Rend lovagkeresztje a Katonai Érdemkereszt szalagján,

Bronz Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján kardokkal,
Magyar Koronás Bronzérem,
Károly Csapatkereszt,
Magyar Háborús Emlékérem rohamsisakkal és kardokkal,
Díszérem 35 évi hű szolgálatokért,
Katonai Jubileumi Emlékkereszt,
Erdélyi Emlékérem,
Osztrák Háborús Emlékérem,
Bolgár Háborús Emlékérem,
Montenegrói Daniló Rend V. osztálya.

Ambrózy Árpád kötelességtudó, istenfélő (evangélikus vallású), fegyelmezett, puritán, igazságszerető ember volt. Saját idős kori (1953-ban írt) vallomása szerint: „... az a kellemetlen érzésem, hogy szinte „csalom a világot”, mert egyenruhát viselek, tisztí rendfokozatom van, de a tulajdonképpeni kat. szolgálathoz (harcászat, hadműveletek) semmit sem értek. Mindezeknél fogva bár hadbírói pályámon soha semmi érdemleges kellemetlenség nem ért, előljáróim és alárendeltjeim kedveltek, szolg. elfoglaltságom szinte sohasem volt túlságosan megerőltető, előmenetel terén pedig minden lehető elértem, és a bírói tevékenységet szerettem, s különösen a tárgyalásvezető szerep nagyon jól feküdt nekem, azt kell mégis mondanom, hogy azonos körülmények között, ha még egyszer kellene pályát választanom, nem lennék újra hadbíró, hanem polgári bíró, vagy mivel az oktatáshoz is vonzódtam, különös hajlamot és képességet érzek: pedagógus és pedig nyelvész”.³

A magyar mellett, németül tökéletesen, olaszul és latinul, valamint eszperantó nyelven jól, angolul, franciául, oroszul, szlovákul gyengébben beszélt. Szolgálatát mindig és mindenhol rendkívül lelkiismeretesen, pontosan látta el. Legfőbb örömét azonban családjában, feleségében és gyermekeiben lelta. Budapesten, 1923. szeptember 6-án vette feleségül Ziegler Erzsébetet (Vác, 1900. április 1. – Budapest, 1985. december 27.), maroszeiki Ziegler Emil (? , 1874. április 10. – Zánka, 1963. december 19.) m. kir. csendőr tábornok és Szentkirályi Erzsébet (? , 1877. szeptember 15. – ?, 1908. május 13.) leányát. Házasságukból három gyermek született:

Ambrózy Árpád (Szeged, 1924. augusztus 3. – Nógrádverőce, 2002. november) m. kir. gép-

kocsizó lövész hadnagy, 1945 után kémia-fizika szakos tanító.

Ambrózy László (Szeged, 1925. szeptember 29. – Szentendre, 2012. június) m. kir. repülő hadnagy, 1945 után építésmérnök.

Ambrózy Erzsébet (Budapest, 1928. szeptember 2. – Budapest, 2015. március 14.), 1945-től Előd Ervinné.

A II. világháború utáni igazolási eljárások során tevékenységét elbírálták, és ellátását érintetlenül hagyták (1946. október 19.). A Rákosi-korszakban, 1950. június hó végével a pénzügyminisztérium dr. Ambrózy Árpád ny. áll. altábornagy ellátási díjának kifizetését megszüntette. Majd rövidesen, 1951. május – 1953 között Budapestről Tiszasülyre (Szolnok m.) telepítették ki, Pribeli Pálné ú. n. Dódatanyájára. Innét még visszatérhetett a fővárosba, ahol azonban rövidesen, 72 éves korában, 1954. április 10-én meghalt. A Rákoskeresztúri-temető 158. parcellájában nyugszik.⁴

6. ábra: Ambrózy László és Ambrózy Árpád szülei, Ambrózy Árpád és Ziegler Erzsébet sírjánál. Budapest, Rákoskeresztúri temető, 158. parcella, 1990-es évek. (Szerző gyűjteménye)

Ambrózy Árpád 1914–1915-ös adriai behajózására vonatkozó jegyzetei 17x21 cm méretű,

³ Ambrózy 1953.

⁴ Schematismus 1913. 1323., 1412., 1449.; Ambrózy 1953.; Szakály 2001. 25. adatai alapján.

félbe hajtott papiros lapokon fekete tintával íródtak. A kézirat egyes részei hiányoznak. Az eredeti kéziratot Ambrózy Árpád leánya, özv. Előd Ervinné szül. Ambrózy Erzsébet őrizte haláláig. (Tőle feltehetően fia, Előd Gábor örökölhette.) A jelen összeállítást ennek a lemásolásával készítettem 1993-ban.⁵ Az eredeti írásmódon nem változtattam, az általam elolvasni nem tudott részeket pontozással (.....) jelöltem. Saját megjegyzéseimet szögletes zárójelbe [ ] helyeztem. Ugyancsak szögletes zárójelbe tett kérdőjellel [?] jelöltem a bizonytalan olvasatokat.

Dr. Ambrózy Árpád cs. és kir. hadbíró százados:

Élményeim az 1914. évi behajóztatásom alatt

Ma Aug. 1-én éjjel ½ 1 óra tájban érkeztem, a vonattal Bécsből Polába. – Parancsom volt, a II. Geschwaderre [hajórajra] és pedig annak I. Divisiojára [osztályára] behajózkodni, hogy azon mint Flaggenauditor [a hajóraj vezető hadbírája] és a Geschwaderparancsnok [hajóraj parancsnok] igazságügyi előadója teljesítsek szolgálatot. –

7. ábra: Pola, cs. és kir. haditengerész kaszárnya. Korabeli képes levelezőlap. (Digitális másolat, szerző gyűjteménye)

Még 1.-én d. u. behajózkodtam a S.M.S. [Seine Majestät Schiff = Őfelsége hadihajója] „Erz. Friedrich”⁶ nevű hajóra, melyen a Flaggenauditor részére szép kettős kabin van rendszeresítve. – Rám nézve igen előnyös, hogy erre a hajóra kerültem mert 1908 és

1909-ben a szerb krízis alatt 10 hónapig voltam mint jelölt e hajón behajózva s így most az első pillanattól kezdve otthon éreztem magamat rajta. –

A Gesämtdetailloff. [összrészlettsiszt, a hajón a parancsnok helyettese] Kkptn. [Korvettenkapitän = korvettkapitány] Havlik,⁷ kit régen jól ismerek, nagyon szívesen fogadott. –

A hajóparancsnok L.S.Kpt. [Linien Schiffkapitän = sorhajókapitány] Nauta Henrik⁸ már a hajón volt éppen úgy néhány tiszt is. –

Ma már aug. 2. az egész hajótörzs /:Schiffstaab :/ együtt van. – A tisztek közül Zopa⁹ sorhajóhadnagyot, az orvosok közül az orvos főnököt Dr. Krausz¹⁰ /: nem zsidó:/ sorhajóorvost, már régen ismertem. Továbbá Haulai ge Ob. L. Lt. [talán Genie-Oberleutnant = mérnökfőhadnagy] /Masch.vorstand/ [gépész vezető] – A többiek is synpathicus [rokonszenves] emberek. –

Aug 3.

Ma jelentkeztem a Geschwader parancsnokánál Löffler¹¹ Kontreadmirálisnál [ellentengernagynál], ki főnököm. –

Érdeklődött, hogy „offe” [járatos, naprakész] vagyok e az új perrendtartásban.¹² – Jelentettem, hogy még nem volt alkalmam a gyakorlatban alkalmazni; – mert a ministeriumban teljesítettem szolgálatot. –

⁷ Hawlik, August, született 1872. 1892. okt. 1-óta szolgált. 1905. máj. 1. sorhajóhadnagy, 1914. máj. 1. korvettkapitány. Schematismus 1913. 1462.; Marine Almanach 1918. 520.

⁸ Nauta, Heinrich, Ritter von, született 1866. 1885. júl. 1-óta szolgált. 1911. máj. 1. fregattkapitány, 1913. júl. 28. sorhajókapitány. Schematismus 1913. 82., 1460.; Marine Almanach 1918. 516.

⁹ Zopa, Orest, Ritter von, született 1886. 1906. jún. 14-óta szolgált. 1910. máj. 1. fregatthadnagy, 1914. máj. 1. sorhajóhadnagy, 1918. hadifogságban. Schematismus 1913. 1465.; Marine Almanach 1918. 527.

¹⁰ Dr. med. Krausz, Joseph, született 1878. 1896. márc. 18-óta szolgált. 1908. máj. 1. sorhajóorvos, 1917. nov. 1. tengerész törzsorvos. Schematismus 1913. 1473.; Marine Almanach 1918. 545.

¹¹ Löffler, Franz, született 1860. 1917. júl. 1. nyugállományú altengernagy. Marine Almanach 1918. 638.

¹² A cs. és kir. Hadsereg ekkoriban tért át az új perrendtartásra. Korábban a hadbíró egy személyben ügyészi és védőügyvédi feladatot is ellátott. Ezek a szerepkörök most elkülönültek egymástól. Továbbá megszűnt az a korábbi gyakorlat, hogy a bírói tanácsban legénységi személyek is helyet kaptak.

⁵ A szöveg lemásolásának engedélyezését ismételtlen megköszönöm az azóta elhunyt Ambrózy Erzsébetnek.

⁶ „SMS Erzherzog Friedrich“ 1904-ben épült, 119 m hosszú, 22 m széles, 7,5 m merülésű, 10 600 tonnás, 18 000 lóerős, 20 mérföld sebességű, 769 fő legénységű csatahajó. Fegyverzete 4 db 24/40-es, 12 db 19/42-es, 12 db 7/45-ös, 2 db 7,5/15-ös, 6 db 4,7/44-es, 2 db 4,7/33-as löveg, 3 db géppuska. Schematismus 1913. 1486.; Marine Almanach 1918. 222.

A Stabsschef [törzsfőnök] L.S.Kpt. : Metzenzéffy¹³ barátságosan fogadott; emlékezett arra, hogy 6 évvel ezelőtt rövid ideig /: I napig ./ együtt voltunk a „Friedrichen”. A flaggenleutnant L.S.Lt. [Linienleutnant = sorhajóhadnagy] Dolešallal¹⁴ is megismerkedtem. –

Aug. 4.

A hajó még nagy rendetlenségben van. A legénységnek csak kis része van még a hajón, – mert a tartalékosok lassan vonulnak be. –

Aug. 5.

A munka szorgosan folyik. Szenet, löszert és élelmiszereket hajóznak be óriási tömegben – A hangulat jó, lelkesült csak az befolyásolja némileg előnytelenül, hogy a legénység lassan szaporodik s így a kiképzés s a hajónak rendbehozatala nagyon lassan halad, mi tekintettel arra, hogy az ellenség bármely pillanatban itt lehet, kissé nyugtalanító. –

Aug. 6.

Hadüzenetek. Hatás. – Anglia és Franciaország hadüzenetére Kommandáns [parancsnok] este 8 órakor lelkesítő beszédet intézett Én magyarul tolmácsoltam; nagy lelkesedés volt – Italia magatartása –

Aug. ....

Ma reg. 8 órakor lövőgyakorlatra futottunk ki. – Gefstatten [? Gefechts... = ütközet...] Batterie [üte] Egyszer csak kiáltás: Feindl. Untsb. [ellenséges tengeralattjáró] stb. 2 sávot F. Max¹⁵ felé láttam. Többen perizcopot is láttak. – Admirálisnál [tengernagynál] is voltunk. – Fejcsóválás. – ..... Komoly pillanat. – Azóta ..... hajókkal futottunk ki és előtünk több torpedócsónak kémlelte a tengert. .... 2kor kapott (10 helyett) Két nappal később : Gef. Alarm [harci riadó] alkalmával ..... signal [jelzés] jött feindl. Flotte /: 20 schlacht schiffe in licht ./ [ellenséges hajó-

had, 20 csatahajó] Torpedoboot Tátra¹⁶ jelentkezett. – Zündergranatokat ládoltunk. [gyújtógranátokat töltöttünk] – – Rögton revolveremet [ismétlőpisztolyomat] csatoltam fel. –

Kb. 10 percig feszült idegekkel vártunk mikor dördül el az első lövés. –

Ekkor jött az újabb jelentés hogy – falscher Alarm [hamis riadó] – volt az első. A kedélyek ismét megnyugodtak. Rend volt semmi idegeskedés. – A lövőgyakorlat tovább folyt. –

Aug. 23 [?] án este 10 órakor a hajóra jövet a Wachoff. [Wachoffizier = őrtiszt] jelentette hogy Musil erődítményéből 2 fehér rakétát bocsájtottak fel, a mi annak a jele, hogy a Kriegshafen alarmíroztatik [a hadikkötő riadóztatik]. – Nemsokára jelentés jött, hogy Musil erődítményéből 6 ellenséges tengeralatti naszádot láttak. – Rögton „Gefecht alarm”-ot fuvatott a Kommandans. – A legénység már régen aludt. – Mindenkit felriasztottak s ki ki elfoglalta a Gefes...t [valószínűleg a harci besosztását]

Vártunk – félhomályban – mi lesz. Kb. ¼ óra múlva jött a signál, hogy nem Unterseeboot [tengeralattjáró] volt amit Musil látott. – Parancs, ha Pólát bombardírozzák rögton mind a 12 kazánt fűteni.

Aug. 12.

Frglt. [Fregattenleutnant = fregatthadnagy] Langernak¹⁷ elveszett a kabinjából 2000 koronája. Gampe [?] matróz (magyar) gyanús. Verwaltungs..... [kezelés..., igazgatás...]

Aug. 15.

Nem futottunk ki, mert ünnep.

Aug. 16.

Reggel beszéltek, hogy ..... Musilból ellenséges Areoplánt [repülőgépet] jeleztek. A Wachoff. A ..... töltött fegyv. A deckre [fedélzetre] rendelte. Azóta a hajón csak a fock [?] és ..... és ....licht [fény] ég. Kabinok sötétek.

Győzelmi hírek nagy lelkesedést keltettek. –

¹³ Mecenseffy, Pál, Edler von 1912. máj. 1. fregattkapitány. Schematismus 1913. 1460.

¹⁴ Doležal, Oskar, született 1878. 1896. júl. 1-óta szolgált. 1907. máj. 1. sorhajóhadnagy, 1917. máj. 1. korvettkapitány. Schematismus 1913. 1462.; Marine Almanach 1918. 521.

¹⁵ „SMS Ferdinand Max” 1905-ben épült, 119 m hosszú, 22 m széles, 7,5 m merüléssű, 10 600 tonnás, 18 000 lóerős, 20 mérföld sebességű, 769 fő legénységű csatahajó. Fegyverzete 4 db 24/40-es, 12 db 19/42-es, 12 db 7/45-ös, 2 db 7,5/15-ös, 6 db 4,7/44-es, 2 db 4,7/33-as löveg, 3 db géppuska. Schematismus 1913. 1486.; Marine Almanach 1918. 222.

¹⁶ „SMS Tatra” 1912-ben épült 83,5 m hosszú, 7,8 m széles, 2,5 m merüléssű, 850 tonnás, 20 600 lóerős, 32 mérföld sebességű, 99 fő legénységű torpedóromboló. Fegyverzete 2 db 10/50-es, 6 db 7/45-ös, löveg, géppuska. Schematismus 1913. 1487.; Marine Almanach 1918. 224.

¹⁷ Langer, Felix, született 1892. 1911. szept. 12-óta szolgált. 1914. aug. 1. fregatthadnagy. Marine Almanach 1918. 531.

Aug. 18. Ebéd után a Kommand. pezsgővel traktált meg. – Őfelségét éllette.¹⁸

Baron Gautsch¹⁹ – láttam a mólón a néhány megmentetteket Asszonyok szétbontott hajjal, matróz ruhában (tragikomikus); hadbírák, ... élükön Bíró-Váci²⁰ ..... a hullákat vizsgálta személyazonosság, ... Hermann ..... felesége és kislánya szobalánya odaveszett –

Zenta²¹ sokáig bizonytalan Azután, hogy a blokádnál [zárnál] elpusztult. Csak 3 tisztt és néhány matróz menekült. Később 14 t. és 17 [?] legénység.

8. ábra: Heusser, Harry: Az „SMS Zenta” kiscirkáló harcban a francia flottával a montenegrói partok előtt, 1914. aug. 16. Korabeli képes levelezőlap. (Szerző gyűjteménye)

Aug. 22.

¹⁸ Augusztus 18-a I. Ferenc József császár és király születésnapja volt, amelyet az egész hadsereg minden évben megünnepelt.

¹⁹ „Baron Gautsch” 1908-ban Angliában épült, 2070 tonnás osztrák Lloyd gőzös, amely 1914. aug. 13-án Pola és Rovigno között, saját aknamezőre tévedve felrobbant. A hajón tartózkodott számos cs. és kir. haditengerésztiszt vakációról hazatérő családtagja. Csonkaréti 1985. 325.; Mayer – Winkler 1993. 168., 176–177. a hajó fényképével.

²⁰ Dr. jur. Bíró Ignác 1910. nov. 1. főhadnagy hadbíró, 1918-ban már nem szerepelt. Schematismus 1913. 1323., 1472.)

²¹ „SMS Zenta” 1897-ben épült, 92 m hosszú, 12 m széles, 4,3 m merülésű, 2300 tonnás, 7200 lóerős, 20 mérföld sebességű, 307 fő legénységű kiscirkáló. Fegyverzete 8 db 12/40-es, 8 db 4.7/44-es, 2 db 4.7/33-as, löveg, 2 db géppuska. 1914. aug. 16-án Castellastuánál francia hadihajókkal vívott tüzérségi harcban elsüllyedt. Schematismus 1913. 1487.; Marine Almanach 1918. 223., 325.; Csonkaréti 1985. 309–312.; Merényi-Metzger 2009.; Mayer – Winkler 1993. 168., a hajó fényképei: 165., 166. felső ábra, 176.

Torpedóhajó 26²² felrobbant és csak tisztt meg 4 ember menekült –

Bordzeitung [fedélzeti újság] győzelmi hírek. Parancsnok roppantul ideges. Egyébként nagyon kedves ha jókedvű.

Ma – aug. 30. – istentisztelet volt a hajón. A kurat [tábori lelkész], Dr. Pinter²³ kijelentette, hogy ütközet esetén gyónás nélkül is mindenki Generalabsolutiot [általános feloldozás, általános bűnbocsánat] kap. – Jó hatás, egyeseknek előbb izgalmaik voltak (; veszély)

Biztosítás.

Szept. 2. Már napok óta feszülten vártuk az orosz harctéri döntést. Ma reg. 4 órakor az őrtiszt – Frglt. Klein²⁴ mindnyájunkat felkeltett s közölte, hogy a „Viribus”-ról²⁵ signal jött, mely szerint csapataink 120 000 oroszot fogtak el. – Óriási örömünk volt. – Sokáig nem bírtam elaludni. – Ébresztőkor az ügyeleti tiszt közölte a legénységgel is a jó hírt. Lelkes hurrázásban [éljenzésben] törtek ki. D. e. egy magyar fiu ügyes rajzot csinált arról, mint kergetik a mi huszárjaink a kozákokat. – Megmutattam a Kommandánsunknak, nagyon tetszett neki, elment a legénység közé s a rajz szerkesztőjét – Ujcz vormaister [tüzér órvezető] – megdicsérte. Dél felé átmentem a Flaggenschiffre [zászlóshajó, a hajóraj parancsnokának hajója] referálni, ott értesültem a lesújtó hírről, hogy a 120 000 orosz elfogatá-

²² „SMS Torpedoboot 26” (ex Flamingo) 1887/1903-ban épült, 39 m hosszú, 4,5 m széles, 1 m merülésű, 78 tonnás, 19 mérföld sebességű, 16 fő legénységű torpedónaszád. Fegyverzete 2 db 3.7/23-as, löveg, 2 torpedócső. 1914. aug. 23-án Polánál aknának ütközött és felrobbant. Schematismus 1913. 1488.; Marine Almanach 1918. 225., 325. Csonkaréti 1985. 323–325. szerint, a torpedónaszád parancsnoka, Konics József sorhajóhadnagy, a másod tisztt és a személyzet 16 tagja meghalt, a többiek partra úsztak.

²³ Dr. theol. Pinter, Anton, született 1881. 1918. márc. 1. nyugállományú tengerészlelkész. Lakóhelye Graz. Marine Almanach 1918. 648.

²⁴ Klein, Bohuslav, született 1893. 1912. jún. 15-től szolgált. 1912. júl. 1. tengerész hadapród, 1914. aug. 1. fre-gatthadnagy. Schematismus 1913. 1467.; Marine Almanach 1918. 531.

²⁵ „SMS Viribus Unitis” 1911-ben épült, 151 m hosszú, 27,3 m széles, 8,2 m merülésű, 20 000 tonnás, 25 000 lóerős, 20 mérföld sebességű, 1046 fő legénységű csatahajó. Fegyverzete 12 db 30.5/45-ös, 12 db 15/50-es, 18 db 7.5/50-es, 2 db 7.5/15-ös löveg, 4 db géppuska. 1918. nov. 1-én Polánál torpedótól (?) elsüllyedt. Schematismus 1913. 1486.; Marine Almanach 1918. 221.; Mayer – Winkler 1993. 175–176., a hajó fényképei: 136. felső ábra, 158. alsó ábra, 187. felső ábra, 189. alsó ábra, 190., 191.

sáról szóló hír nem felel meg a valóságnak. – Az egész hajón szomorúság vett erőt s a hangulat csak este javult kissé mikor a sürgöny jött, hogy Dankl²⁶ és Auffenberg²⁷ seregei

²⁶ Dankl, Viktor, Graf von Krašnik (Udine, 1854. szept. 18. – Innsbruck, 1941. jan. 8.) vezérezered. Egy bécsi származású százados fia. Iskoláit Görzben és Triestben (gimnázium), St. Pöltenben (hadapródintézet), majd 1870–1874 között Bécsújhelyen (Mária Terézia Katonai Akadémia) végezte. 1874. szept. 1. hadnagy a 3. dragoños ezrednél. 1877–1879-ben elvégezte a bécsi Hadiiskolát. 1880. dec. 1-től a 8. (prágai) lovasdandár-, 1883-tól a 32. (budapesti) gyaloghadosztály vezérkari tisztje. 1884 vezérkari százados. 1896. jan. 25. alezredes, a XIII. (zágrábi) hadtest vezérkari főnöke. 1899. okt. 24. a vezérkar igazgatási irodájának főnöke Bécsben. 1903. ápr. 12-től a 66. (komáromi) gyalogdandár parancsnoka. 1903. máj. 1. vezérőrnagy. 1905. máj. 27-től a 16. (trienti) gyalogdandár parancsnoka. 1907. júl. 21-től a 36. (zágrábi) gyaloghadosztály parancsnoka. 1907. nov. 1. altábornagy. 1912. febr. 7-től a XIV. (innsbrucki) hadtest parancsnoka, Tirol és Vorarlberg honvédelmi parancsnoka. 1912. nov. 1. lovassági tábornok. 1914. aug. 2. – 1915. máj. 23. között az 1. hadsereg parancsnoka az orosz harctéren. A krašniki csatáért a Mária Terézia Katonai Rend középkeresztjével tüntették ki. 1915. máj. 24-től ismét Tirol és Vorarlberg honvédelmi parancsnoka. 1916. márc. 14-től a II. hadsereg parancsnoka az olasz harctéren. 1916. máj. 9. vezérezered. 1917. jan. az Első Alabárdos Testőrség gárdakapitánya, majd az összes testőrségek parancsnoka. 1917. jún. 18. visszavonult, nehéz torokműtéten esett át. 1912. máj. 4. titkos tanácsos. 1913. okt. 4. az 53. gyalogezred tulajdonosa. 1917. aug. 17. bárói, 1918. nov. 10. grófi címet nyert. 1918. dec. 1. nyugdíjazták. Az osztrák Urakháza örökös tagja, az Innsbrucki Egyetem filozófiai díszdoktora. 1925–1938 között a Mária Terézia Katonai Rend kancellárja. Schematismus 1913. 164., 196.; Hofmann – Hubka 1943. 37–38. fényképpel; Szijj – Ravasz 2000. 122–123. fényképpel.

²⁷ Auffenberg, Moritz, Freiherr von Komarow (Troppau, Osztrák-Szilézia, 1852. máj. 22. – Bécs, 1928. máj. 18.) gyalogsági tábornok. Hadapródiskolát (Kismarton, Hainburg) és katonai akadémiát (Bécsújhely) végzett. 1871. aug. 14. hadnagy a 28. (prágai) gyalogezrednél. 1875–1877-ben Hadiiskolát végzett Bécsben. 1878 vezérkari tiszt Bosznia–Hercegovina megszállásakor. 1894. máj. 1. ezredes. 1900. ápr. 14-től a 65. (győri) gyalogdandár parancsnoka. 1900. máj. 1. vezérőrnagy. 1905. ápr. 14-től a 36. (zágrábi) gyaloghadosztály és a zágrábi hadtest tisztiskola parancsnoka. 1905. máj. 1. altábornagy. 1907. júl. 28-tól a cs. és kir. Hadügyminisztériumban szolgált, 1907. okt. 19. a hadtest tisztiskola főfelügyelője. 1909. okt. 9-től a XV. (szarajevói) hadtest parancsnoka. 1910. ápr. 26. gyalogsági tábornok. 1911. szept. 20. – 1912. dec. 12. között cs. és kir. hadügy miniszter. Működése idején történt a tüzérség modernizálása és az 1912-es véderőtörvény elfogadása. 1912. dec. 20. hadsereg főfelügyelő. 1914-től a 4. hadsereg parancsnoka a harctéren. 1914. aug. 26–28. Komarownál legyőzte az oroszokat, szept. 6–11. Rawaruska–Lemberg-nél vereséget szenvedett tőlük. 1914. szept. 30. állásából felmentették, okt.-tól létszámfeletti állományba helyezték. 1915. ápr. 26. miniszteri hivatalának kötelességellenes

győztesen nyomulnak előre. – Polában a reggeli jó hír hallatára fellobogózták a várost. –

9. ábra: Az „SMS Viribus Unitis” csatahajó. (Cseh Zsigmond gyűjteménye, Veszprém)

A legutóbbi levél, melyet otthonról [sic!] kaptam, nagyon meghatott. – Ma szept. 2. válaszoltam rá részletesen. –

(Itt egy rész hiányzik.)

...szádra került. – Utódja Konic²⁸ sorhajóhadnagy, ki a 26. T.B.-al [Torpedoboot = torpedónaszád] szerencsétlenül járt, de baj nélkül megmenekült. $\frac{1}{2}$ 4 – $\frac{1}{2}$ 9 – volt a vízben. 9 ember, köztük egy kadet, elpusztult, állítólag agyonlőtte magát s úgy ugrott a vízbe. –

vezetése miatt letartóztatták. 1915. máj. 1. várakozási illetékekkel szabadságolták, aug. 4-én felmentették a vádak alól. 1909. nov. 9. belső titkos tanácsos. 1910. aug. 18. a 64. gyalogezred tulajdonosa. 1915. ápr. 25. báró. Schematismus 1913. 196.; Szijj – Ravasz 2000. 47. arc-képpel.

²⁸ Konic, Joseph, született 1885. 1904. jún. 18-tól szolgált. 1908. nov. 1. fregatthadnagy, 1913. jan. 1. sorhajóhadnagy. Schematismus 1913. 1464., Marine Almanach 1918. 526. Csonkaréti 1985. 324–325. szerint az „SMS torpedónaszád 26” aknára futásakor, 1914. aug. 22–23. éjszakáján meghalt.

10. ábra: Az „SMS Viribus Unitis” csatahajó. Korabeli lépés levelezőlap. (Szerző gyűjteménye)

Szept. .... – Első főtárgyalásom az új perrendtartás szerint; nagyon jól ment. – Pompás írnokom van Glück .... –

(Itt egy rész hiányzik.)

Okt. 22. A Trónörökös²⁹ elhozta a flottának Őfelsége üdvözlését. Én is jelentkeztem az „Erz. Karl”-on.³⁰ Kérdezte mióta vagyok már a tengerészetnél s hol voltam azelőtt. Végtelen synpathikus; katonás, udvarias, kellemes ..... van, fesztelenül társalog, – magyarul jól tud. –

Okt. 30. [31?] Sok akna felrobbant. Marineschlacht [tengeri csata...] ..... –
Nov. 1. Fascana, Brioni (bycikli) egy hét. –

(Itt egy rész hiányzik.)

2 szép munkát („Raszplala” és Weininger: „Gesellscht. u. Charakter”) ajándékoztam. – Örült neki. – Haza 100 K-t (ebből Béla³¹ gyerekei³² részére 30 K-t) Gyulának³³ a gyerekek³⁴

²⁹ Habsburg-Lotharingiai Károly (Persenbeug, 1887. aug. 17. – Funchal, Madeira, 1922. ápr. 1.) osztrák főherceg, magyar kir. herceg, utóbb (1916–1918) I. Károlyként osztrák császár, IV. Károlyként magyar király.

³⁰ „SMS Erzherzog Karl” 1903-ban épült, 119 m hosszú, 22 m széles, 7,5 m merüléssű, 10 600 tonnás, 18 000 lóerős, 20 mérföld sebességű, 769 fő legénységű csatahajó. Fegyverzete 4 db 24/40-es, 12 db 19/42-es, 12 db 7/45-ös, 2 db 7.5/15-ös, 6 db 4.7/44-es, 2 db 4.7/33-as löveg, 3 db géppuska. Schematismus 1913. 1486.; Marine Almanach 1918. 222.

³¹ Ambrózy Árpád testvére, Ambrózy Béla (Balassagyarmat 1875. okt. 18. – 1930. febr. 3.) fiatal korában a cs. és kir. 25. (losonci) gyalogezred hivatásos hadnagya, később nősülése után losonci rendőr alkapitány, majd losonci városi főjegyző.

³² Ambrózy Béla gyermekei ekkor: Ambrózy Béla (1902. szept. 15. – 1991. máj. 29.), Ambrózy Iván (1904. júl. 7. –

részére 20 K-t küldtem. Karácsonyra még decz. 19-én

Decz. 26. Ma érkezett meg otthonról a Krisztkindlis [karácsonyi] csomag. Sokféle kalács és alma van benne. Minden nagyon jó! –

Dec. 31.

A Sylvesterestét is unalmasan töltöttük. Sokan kint vacsoráztak. Éjfél felé nagyon megélenkült azonban az élet; – Mi is pezsgőt bontottunk. – Éjfélkor óriási hurrázás volt. Grund³⁵ Frglt. mint Wachoffizier rövid lelkesítő beszédet tartott. Utána a – Gotterhalte-t³⁶ énekeltek, azután felemelték őt a matrózok. – Én a magyarok közé vegyültem. Elénekeltek a „Hymnuszt” és a „Szózat”-ot. Utána engem is éljeneztek és felemeltek. Nagyon jól esett nekik, hogy középük jöttem s szépen megköszönték. – Schusster³⁷ ki kissé be volt rugva, kijelentette, hogy a pesti polgármesternek is el fogja mondani. – A legénység italt egész este nem kapott, nehogy skandalumot [botrányt] csináljon.

A Dr Dydunik esete is érdekes volt. Asztal jelenet, hivatalos folytatás, kihajózás, becs. ügyi eljárás. Szerepem, álláspontom hogy nem bíróilag üldözendő. .... és Gronauer³⁸ igazat adott Löffler³⁹ kezdetb. bizalmatlan. –

1975. okt. 13.), (Ambrózy Lóránt (1908. szept. 19. – 1944. ápr. 23.)

³³ Ambrózy Árpád legidősebb testvére, Ambrózy Gyula (Balassagyarmat, 1874. jan. 14. – Budapest, 1935. ápr. 14.) ekkoriban m. kir. csendőr százados, később csendőr tábornok. Életrajza: Szakály 2013. 63–64. fényképpel.

³⁴ Ambrózy Gyula gyermekei ekkor: Ambrózy Erzsébet (Kassa, 1908. nov. 19. – München, 1988. jún. 3.), Ambrózy Ágnes (Ungvár, 1914. szept. 18. – Budapest, 2000. márc. 17.) későbbi bölcsődei ápolónő. Szakály 2013. 64.

³⁵ Grund, Rudolf, született 1893. 1912. jún. 15-től szolgált. 1912. júl. 1. tengerész hadapród, 1914. aug. 1. freigatthadnagy. Schematismus 1913. 146.; Marine Almanach 1918. 530.

³⁶ A Gotterhalte az osztrák császári himnusz.

³⁷ Schuster, Ernst, született 1882. 1901. szept. 26-óta szolgált. 1912. máj. 1-óta 1. oszt. tengerészbiztos tisztviselő. Marine Almanach 1918. 560.

³⁸ Gronauer, Anton, született 1863. 1883. okt. 1-től szolgált. 1916. nov. 14. tábornok hadbíró a haditengerészetnél. Marine-Almanach 1918. 543.

³⁹ Helyesen Löffler, Franz, született 1860. Annak a hajórajnak a parancsnoka, amelyiken Ambrózy Árpád ekkor szolgált. 1917. júl. 1-től nyugállományú altengernagy. Marine Almanach 1918. 638.

1915. jún. 7.

Hónapok óta nem jegyeztem be semmit e naplóba, mert nem igen történt az olasz hadüzenetig illetve az azt közvetlenül megelőző napokig semmi különös feljegyzésre méltó. –

Az ellenséges tengeralattjárók gyakori megjelenése kikötőnk közelében fokozott ovatosságra intett. Ennek következtében egyelőre a fasanai gyakorlatozást is beszüntettük. – Csak hónapok múlva mentünk megint ki egy-egy hétre de jól kifejezést nyert, hogy Itália sokkal gyávább semhogy meg merne bennünket támadni. –

Voltam szolgálatilag Antrecentiban [?] Almavel [?] Fiamoreban (... elgázolás) Gyönyörű cél. Kitűnő csendőrörs. Mindent elvégeztem.

Május elején a feszültség tetőpontjára hágott. Tudtuk, hogy tárgyalások vannak folyamatban, s azt is rebesgették, hogy területátengedés⁴⁰ történne részünkről, ha Olaszország máskülönben nem volna hajlandó semlegességét megerősíteni. –

Mikor azután 12-re napolták el a kamarát, bizni kezdtünk, hogy sikerül Grolittinek a háborút megakadályoznia. – Az olasz kormány lemondása még megerősítette ebbeli hitünket. – Mikor azonban néhány nap múlva híre jött, hogy Grolitti nem hajlandó a kormány átvételére, s egy másik mérsékelt politicus szintén megtagadta ezt, kétségtelennek látszott, hogy a háború kitörése elkerülhetetlen. – Pola avacuálása [helyesen evakuálás = kiürítés] is elrendeltetett. Szomorú kép volt az agyukat és gyerekeket látni. Sokan el is pusztultak állítólag. –

Az utolsó reménysugár is eltűnt mikor Fakaudra a kamrában [sic!] háborús beszédét megtartotta, s a régi kormány felhatalmazást nyert a háború esetére vonatkozó rendkívüli intézkedések megtételére. – Grolitti távolmaradt az üléstől. –

Még csak az volt hátra, hogy a senatus is hozzájáruljon a törvény javaslatukhoz. Ez is megtörtént. A kocka el volt vetve. – 20. ára vártuk a hadüzenetet. –

A hajón már előzőleg minden megtörtént arra az esetre hogy a hadüzenet vétele után esetleg rögtön kifussunk. Mindent kihajóztunk, a mi csak nélkülözhető volt. – „Klarschiff”-et [harc-

kész hajót] csináltunk. – 20-án még csak „Übungshalber” [gyakorlat kedvéért]. – 20-án d. u. titkos parancs jött, hogy „zur 12 Meilen dampfklar” [12 kazánt gőzkészre felfűteni]. – A legnagyobb feszültségben teltek a percek. Mindenki a hajón volt. Végre este 10 óra tájban jött a „signal” „feuer abbrennen” [tűzkészültség]. Én már 9 óra tájban lefeküdtem, hogy legalább valamit aludjak, ha tényleg ki találánk futni.

Verstärkster Wachdienst [megerősített őrszolgálat] volt. – Egyszerre csak az „alle Mann antreten” [mindenki a helyére] signalra riadtam fel. Rögtön kiugrottam az ágyból, sietve felöltöztem s azután kifutottam, hogy meggyőződjem a helyzet mibenlétéről

A Masch. Bet. Leit. [Maschinenbetriebsleiter = gépüzemvezető] Kesel [?] volt a Kpt. [Kapitän = kapitány] és kedélyesen diskurált a Betriebsleiterekkel. – Tőlük megtudtam, hogy signal jött „Feuer abtrennen”. Csakugyan pár pillanat múlva már felhangzott a signal „Macht Fest”. – Az urak kik a Decken [fedélzeten] voltak, mikor a „Viribus” a Toplaternével [jelzőlámpával] leadta a signalt, mesélték, hogy roppant izgató jelenet volt, mikor az „Aufruf” [felszólítás] jött. Találgatták, hogy ugyan mi lesz a signal. Frgl. Klein (signaloffizier) [jelzőtisz] mondotta nekik, hogy az első szám után már meg lehet majd látni, mi a signal. Csakugyan az volt az első szám, amire tippeltek a signal „Feuer abtrennen” –

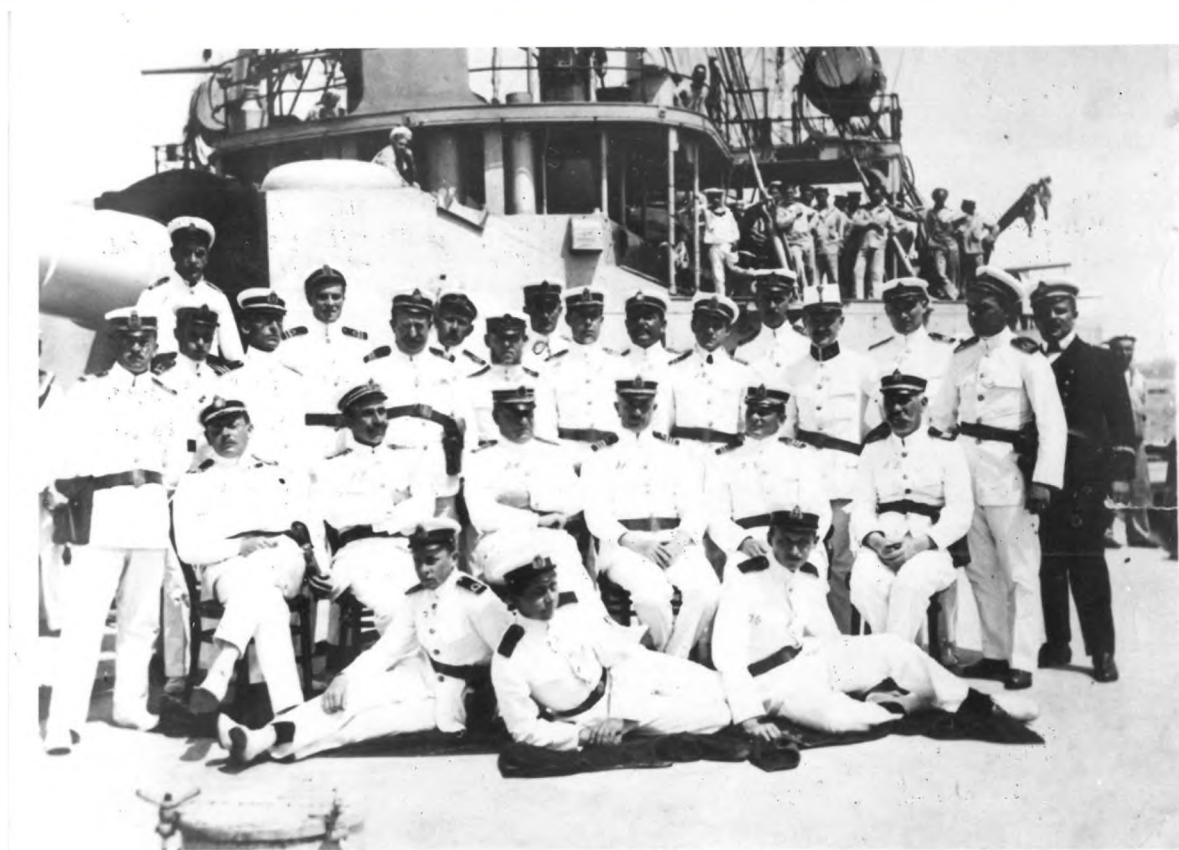
Azután nyugodtan lefeküdtünk. –

Május 23-án reggel a Kkptain egy német szöveget hozott a Messébe [étkezőbe], mely a Flaggenschiffről jött. – Ki kellett hirdetni a legénységnek. – Én magyarra fordítottam le – Azzal kezdődött, hogy minden pillanatban kitörhet a háború Olaszországgal. Ezután jelmezve volt O. ország szövetségesi hűsége s kívánalmi. – De. ½ 11-kor kihirdettük az acht free[?]decken a legénységnek minden nyelven. – A lelkesedés óriási volt. Jelvenik⁴¹ horvátul, Ivancich⁴² olaszul olvasta fel, – a mérnök

⁴⁰ Az Osztrák–Magyar Monarchia felajánlotta Olaszországnak Dél-Tirol olaszok lakta része és az Isonzótól Nyra eső olaszok lakta területek átengedését. Csonkaréti 1985. 340.

⁴¹ Helyesen Jelinek, Božidar, született 1885. 1905. jún. 18-óta szolgált. 1909. jan. 1. fregatthadnagy, 1913. máj. 1. sorhajóhadnagy, 1918. eltűnt. Schematismus 1913. 1465., Marine Almanach 1918. 526.

⁴² Ivancich, Maximus, született 1885. 1905. jún. 18-óta szolgált. 1909. jan. 1. fregatthadnagy, 1913. máj. 1. sorhajóhadnagy. Schematismus 1913. 1465., Marine Almanach 1918. 526.

11. ábra: Az olasz hadüzenet kihirdetésekor az „SMS Erzherzog Friedrich” csatahajó fedélzetén, 1915. máj. 23. Balról jobbra: 1. (fekvő) sor: ? tengerész hadapród, ? tengerész hadapródjelölt, ? tengerész hadapródjelölt, 2. (ülő) sor: ? tengerész parancsnok, Hawlik, August korvettkapitány, ? sorhajókapitány, Ivancich, Maximus sorhajóhadnagy, Buchler, Hans sorhajóhadnagy, Zeidler tengeralattjáró hadnagy, 3. (álló) sor: dr. med. Krausz Joseph sorhajóorvos, ? tengerész zászlós, dr. theol. Pinter, Anton tengerész lelkész, gr. Almásy Dénes fregatthadnagy, Drilz tengeralattjáró hadnagy, Horn, Erwin fregatthadnagy, Jelinek, Božidar sorhajóhadnagy, Grund, Rudolf fregatthadnagy, Konić, Joseph sorhajóhadnagy, Törkler(?) tengeralattjáró hadnagy, Klein, Bohuslav fregatthadnagy, Vessel, Alfons sorhajóhadnagy, Ambrózy Árpád százados hadbíró, dr. med. Harling fregattorvos, Langer, Felix fregatthadnagy, Lohner tengeralattjáró hadnagy, 4. sor: Deák Lajos tengerész zászlós. Fotó: Zolner, Max I. oszt. gépüzemvezető. (Fotómásolat, szerző gyűjteménye)

Slenička⁴³ szerbül, utóbbi nagyon akadozott. Utána az egész stabot [törzset, itt tisztikart] lefényképezte Zolner⁴⁴ Betr. lter.

D. u. jött a hír, hogy „mit 12 Kessel dampfklar : – Nemsokára jött a sürgöny, hogy a hadüzenet megtörtént. – A parancsnok kihirdette és buzdító beszédet intézett. – Tolmácsoltuk – Utána a Kuratunk „General Absolutiot” adott. Mindnyájan letérdeltünk. Semmi kétség sem volt, hogy kifutunk. – Csakugyan 6 óra felé utnak indult a flotilla [sic!]. – Óriási hurrázás és integetés fogadta az elhaladó naszádotkat.

Csak akkor láttuk, hogy tulajdonképpen mennyi sok torpedobootunk stb. van.

Este 8 órakor azután mi is kifutottunk. – Megelőzőleg a Mar. Kmdáns [tengerész parancsnok] áthajózott a „Habsburgra”⁴⁵ (legnagyobb a 12 csatahajó között.⁴⁶) –

Óriási hurrázással üdvözölte őt minden hajó. – Ő nyájasan integetett. –

A kifutás percében „Gef. Allarmot” fujtak. Mindenki elfoglalta a helyét. –

⁴³ Stěnička, Alfonz, született 1888. 1912. márc. 1-óta szolgált, mint ideiglenes tengerész tüzérmérnök, 1916. máj. 1. I. oszt. tengerész tüzérmérnök. Schematismus 1913. 1477., Marine Almanach 1918. 551.

⁴⁴ Zolner, Max, született 1884. 1902. máj. 5-től szolgált. 1916. nov. 1. I. oszt. gépüzemvezető. Marine Almanach 1918. 556.

⁴⁵ „SMS Habsburg” 1900-ban épült, 108 m hosszú, 20 m széles, 7.1 m merülésű, 8300 tonnás, 15 000 lóerős, 19 mérföld sebességű, 631 fő legénységű csatahajó. Fegyverzete 3 db 24/40-es, 12 db 15/40-es, 10 db 7/45-ös, 2 db 7.5/15-ös, 6 db 4.7/44-es, 2 db 4.7/33-as löveg, 3 db géppuska. Schematismus 1913. 1486.; Marine Almanach 1918. 222. Nem ez volt a legnagyobb csatahajónk, esetleg az olasz partok ellen kifutó flottarészleg legnagyobb csatahajója lehetett.

⁴⁶ A cs. és kir. Haditengerészetnek összesen 16 csatahajója volt.

12. ábra: Kirchner: Az „SMS Habsburg” csatahajó vízre bocsájtása, Trieszt, 1900. szept. 9. (Fotómásolat, szerző gyűjteménye)

Orvosunk tanácsára puha inget öltöttünk s mindjárt magunkra vettük az úszómellényt (Schwimmwestét) ezenkívül a Scwimmgürtel-t (úszóövet), amelylyel minden egyes ember el lett látva szintén magunkhoz vettük tartalékunk. – Bambusz csövet is kaptunk, hogy háton uszva azon szívjuk a levegőt. Ezt is a nyakunkba kötöttük. A Legitimationkapselt [azonossági jegy tokja, benne az azonossági cédula az illető személyi adataival] is magamhoz vettem s azzal elfoglaltam a Gefechtstationat [ütközet alatti helyemet] a Batterieben [ütegnél, ütegfedélzeten].

Még az est folyamán ki akartam küldeni egy levelet a Gyula⁴⁷ címére, melyben vagyoni állapotomat foglaltam össze s elbúcsúztam. Írása közben nagyon érzékenyültem. – Azonban már nem lehetett kiküldeni. – A parancsnok kifejezetten megtiltotta. –

A Batterieban egy széket állítottam fel magamnak a sarokban backbord [a hajófedélzet bal oldala] s egy üveg theát készítettem.

Még a támadás előtt közölte a parancsnok mindnyájunkkal, hogy támadást intézünk Olaszország keleti partja ellen és pedig több ponton (Velenca, Ancona, Sinigaglia, Rimini, stb.)⁴⁸ A Gros [?] Ancona ellen volt irányítva. Mi is hozzátartoztunk. – A terv szerint 3h 20 perckor kellett az egész vonalon a tüzelést megkezdeni. Csakhamar „Verscharfter Wachdienst”-be ment át a Gef. Allarm. – Bár lefekhettem volna, a Batterieban maradtam. A Kommissariusok s Frglt. Klein meg I–I Bettr. Leiter is odajött s diskurálgattunk [beszélget-

tünk]. – Olykor olykor felmentem a fedélzetre friss levegőt szívni s megnézni, mit látni. – Kevéssel éjfél után hirtelen „Habtacht”-ot [vigyázz-t] fújtak s ..... jelek

(Itt egy rész hiányzik.)

A tüzlés [sic!] közben lejött a G..... s kérdésemre, hogy milyen eredménnyel folyik a tüzelés, örömmel jelentette, hogy az ellenség nagyon gyengén tüzel a várból⁴⁹ s hogy a vár már erősen meg van rongálva. –

Vártam, vártam, mikor csap be az első lövés. – Kedélyem teljesen nyugodt volt; nem fogott el egyáltalán félelem, mert a halál gondolatával már régen megbarátkoztam. Persze idegeim szintén meg voltak feszülve. –

Kb. 42 percig tüzeltünk. Mikor mi már nem lőttünk, mert elhaladtunk a város ill. az erődítmények előtt egy pillanatra felfutottam a fedélzetre s láttam a kb. 2500 lépésnyire baloldalt elterülő várost az erődítménnyel együtt. – Az utóbbi már romokban hevert. Még mindig hullottak rá a gránátok óriási füst és porfelhőt támasztva. A várost nem láttam pl. Amit láttam az villaszerű negyednek látszott. Kisebb házak és sok zöld. – Utóbb sajnáltam, hogy nem mentem előbb fel és hosszabb időre, mint a többi tisztek stb. De nem akartam, mert a parancsnok kifejezetten megtiltotta, hogy kíváncsiságból bárki is elhagyja a helyét s mert láttam, hogy mihelyt egy pillanatra felmegyek, a legénység is a lépcsőkre ugrál, hogy lásson valamit. – Mikor visszaparancsoltam őket a helyükre, ész nélkül engedelmeskedtek. –

Alig hogy befejeztük a tüzelést, csakhamar – Ballonabwehr-t [léghajóelhárítást] fújtak. Jött a hír, hogy egy olasz léghajó üldöz. Egy pillanatra felfutottam a fedélzetre s tényleg baloldalra tőlünk nagyon magasan megpillantottam a léghajót. Mint fent mondták, közvetlen azelőtt dobott néhány bombát, melyek közül 2 egészen a hajónk közelében esett le. Csakhamar megjelent a levegőben egy hydroplanunk [repülőgépünk], mire a léghajó elrepült. – Távcsővel el lehetett olvasni a nevét: „Citta di Ferrara: /Ferr. Városa/.

Alig hogy befejeztük a tüzelést, csakhamar – Ballonabwehr-t [léghajóelhárítást] fújtak. Jött a hír, hogy egy olasz léghajó üldöz. Egy pillanatra felfutottam a fedélzetre s tényleg baloldalra tőlünk nagyon magasan megpillantottam a léghajót. Mint fent mondták, közvetlen azelőtt dobott néhány bombát, melyek közül 2 egészen a hajónk közelében esett le. Csakhamar megjelent a levegőben egy hydroplanunk [repülőgépünk], mire a léghajó elrepült. – Távcsővel el lehetett olvasni a nevét: „Citta di Ferrara: /Ferr. Városa/.

⁴⁷ Ambrózy Árpád legidősebb testvére, Ambrózy Gyula (Balassagyarmat, 1874. jan. 14. – Budapest, 1935. ápr. 14.) m. kir. csendőr százados, később tábornok.

⁴⁸ Az olasz partok elleni támadásról: TOLNAI 172–176.

⁴⁹ Ancona 1860-ig a Pápai Állam legerősebb erődje volt. Ekkor (1860. szept. 29.) foglalták el rövid ostrommal a piemonti csapatok a meglehetősen gyengén és elavult lövegekkel felszerelt várat. Szécsi 1891. 36–42. Az erőd felszerelését feltehetően az I. világháborúig sem fejleszthették lényegesen.

Közben már haladtunk Pola felé. Kb. 5 óra utunk volt. Ez az út volt a veszedelmesebb, mert tartanunk kellett attól, hogy az olasz hajóhad vagy legalábbis tengeralattjárók megtámadnak. –

Több ízben jeleztek is tengeralatti naszádot. Mindenki

(Itt egy rész hiányzik.)

A délután folyamán megtudtuk, hogy a „Csepel” és a „Balaton”⁵⁰ egy olasz torpedonaszádot „Turbina”⁵¹ nevűt – is fogott. – Először erősen lövöldözött rá a „Novara”⁵² és magával is vitte volna, ha nem veszik üldözőbe az olasz cirkálók. – Állítólag a lobogót is bevonták a „Turbina” matrózai és fehér kendőt lobogtattak. – Végül pedig a vízbe ugráltak. Onnan halászták őket ki. – Mint mesélik, a legénység ugrált örömeiben, hogy rájuk nézve már vége a háborúnak. A parancsnok lesújtóan nyilatkozott Olaszország hitszegéséről. „Eddig csak piszkos volt a lelkiismeretük, most már el is vagyunk árulva és adva”. – Salandrá⁵³ és Sonninót⁵⁴ okolta. –

⁵⁰ „SMS Csepel” és „SMS Balaton” mindkettő 1912-ben épült, 83,5 m hosszú, 7,8 m széles, 2,5 m merülésű, 800 vagy 850 tonnás, 17000 vagy 20 600 lóerős, 32 mérföld sebességű, 99 fő legénységű torpedóromboló. Fegyverzete 2 db 10/50-es, 6 db 7/45-ös, löveg, géppuska. Schematismus 1913. 1487.; Marine Almanach 1918. 224. részben eltérő adatokkal, aminek vélhetően az lehet az oka, hogy a hajók 1912–1913-ban még építés alatt álltak, s mire teljesen elkészültek, részben megváltozhattak a paramétereik.

⁵¹ „Turbine” 1901-ben épült, 64 m hosszú, 5,9 m széles, 2,3 m merülésű, 370 tonnás, 5306 lóerős, 51 fő legénységű olasz torpedóromboló. Fegyverzete 4 db 7,6-os löveg, 2 db torpedócső. 1915. máj. 24-én Barlettánál a cs. és kir. flottilla lövegtüze legyőzte. Marine Almanach 1918. 189., 321.

⁵² „SMS Novara” 1913-ban épült, 125 m hosszú, 12,8 m széles, 4,6 m merülésű, 3500 tonnás, 25 000 lóerős, 27 mérföld sebességű, 340 fő legénységű kiscirkáló. Fegyverzete 9 db 10/50-es löveg, 2 géppuska. Schematismus 1913. 1486., Marine Almanach 1918. 223.

⁵³ Salandra, Antonio (Troia, 1853. aug. 13. – Róma, 1931. dec. 9.) olasz jogász, politikus. 1899-ben földművelésügyi-, 1906-ban és 1909–1910-ben pénzügyminiszter, 1914. márc. 21. – 1916. jún. 12. közötte miniszterelnök. A háború után egy ideig Mussolini támogatója. Szijj – Ravasz 2000. 606. fényképpel.

⁵⁴ Sonnino, Sidney br. (1847–1922) olasz politikus. 1906-ban és 1909–1910-ben miniszterelnök, 1914. szept. – 1919. jún. között külügyminiszter. A párizsi béketárgyaláson (1919–1920) Olaszország képviselője.

„Voi siéte tremendi!” („Ti rémesek vagytok”) kijelentést is tette az olasz parancsnok naszádjaink heves támadását akarván jellemezni. –

E nap, illetve a máj. 23. áról 24. ére virradó éjjel s az egész akció örökre emlékezetes marad rám nézve. – Én szentül meg voltam győződve, hogy az anconai erőd viszonzza a tüzelést s így túlestem részben azon az érzésen, a mi egy ütközetben elfoghatja az embert. Meg voltam elégedve magammal minden tekintetben. –

(Itt egy rész hiányzik.)

E támadásunk után a melyről még csak annyit akarok megjegyezni, hogy különösen a visszatérés volt gyönyörűen rendezve, amennyiben minden oldalról a torpedonaszádok egész raja védett az Unterssebootok [tengeralattjárók] valamint ugyancsak torpedonaszádok halászták ki előttünk az aknákat is – vártuk mit válaszol majd az olasz flotta. –

Kétségtelen, hogy nagy hatással volt támadásunk a közhangulatra. – Hiszen pár óra múlva a hadiállapot bekövetkezte után több száz kilométer kiterjedésű vonalon egyszerre támadtuk meg partjait, hozzá szép eredménnyel, amennyiben a vasutat, hidakat, arzenalt [fegyvertárat, hadiszertárt], hangárt stb. stb. pusztítottunk el. –⁵⁵

⁵⁵ Ancona lövetéséről ismerjük egy másik szemtanú haditengerésztiszt leírását is:

”Bizonyára kíváncsi vagy az Anconai kirándulásunkra. Az egész dolog mesterien volt szervezve és kétségtelen, hogy Haus tengernagy a jelenkor legkiválóbb flottavezetője. A most folyó háborúban még sohasem történt meg, hogy egy hatalom az összes hajóival kifutott volna nyílt tengerre. Mi megtettük. Óriási hurrázással este 8 órakor hagytuk el a kikötőt. Hosszú csatakiyóban vonultunk Ancona felé. Éjszaka egy kormányozható léghajóval találkoztunk, mely azonban megfordult. Ugy látszik nem vett észre bennünket. Szürkületkor ott voltunk Ancona előtt. A Babenberg jutott legközelebb a parthoz. – Egészen tisztán lehetett látni mindent. A legérdekesebb az volt, hogy az olaszok a legutolsó pillanatig nem vettek észre bennünket.

Tüzértisztünk mellett álltam, s mivel Anconát ismerem, jó tanácsokkal szolgálhattam. Mindenkinek meg volt a maga célpontja. Öt perc alatt összelőttük az egész anconai hajógyárat és egy vonatot. Minden lövés után hurrázunk afeletti örömnünkben, hogy a hitszegő taljánok megkapják, jól megérdemelt jutalmukat.

Mialatt a várost löttük, mellettünk több olasz halászbárka vonult el. A gazemberek borzasztóan félhettek és folyton „Ewiva Austria”-t kiabáltak. Az egész dolog 35 percig tartott s ezalatt hajórajunk néhány ezer löveget adott le Anconára s azután visszatértünk Pólába.

Ekkor jöttek a vízalattjáró olasz naszádok, amelyek szerencsére nem tudtak hozzánk férközni.

A közvélemény bizonyára fölháborodott azon, hogy ennyire nem volt óvatos az olasz flotta. – Az egész vonalon csak néhány torp. naszáddal és egypár cirkálóval találkoztak hajóink. – Na meg az anconai támadás után tengeralattjárókat pillantott meg egy hydroplanunk [vízi repülőgépink] amint Pola felé vett irányban haladtak. Azonban, mihelyt néhány bombát dobott le, visszafordultak a kísérő torpedónaszádokkal együtt. –

Most már minden este vártuk mikor mutatkozik Pola fölött az első olasz léghajó Híre jött, hogy már Monfalconet és egyéb helyeket bombázott. – 30-án este végre „Ballonabwehr”-re riadtam fel álmomból. – Gyorsan magamra kaptam a ruhámat s felsiettem a fedélzetre. – Már javában világítottak az összes hajók s tüzelt a „Ballonabwehr”. Csakhamar dörögtek a Ballonabwehrkanonék [léghajóelhárító ágyuk] is. Nagyon szép látvány volt, amint a srapeltek [robbanó gránátok, repeszgránátok] a magasban széllyelrobbantak [sic!]. – A léghajó jól volt látható, bár nagyon magosan volt. Egy egy srapel a közelében robbant szét. – Látszott, amint a lövöldözés elől menekült. Csakhamar el is tűnt a felhők között. –

Egyesek állítólag hallották, amint néhány bomba a hajónk közelében esett a vízbe. –

A legénységünk eszeveszetten tüzelt rá. Alig lehetett a tüzelés abbahagyására bírni pedig a nagy távolság mellett teljesen céltalan volt a fegyverrel való tüzelés.–

Másnap reggel megtudtuk, hogy 4 darab bombát dobott a léghajó Polára. Három ház, közöttük az én volt házigazdámé (: beszéltem is vele :) (Via Mucio 2) is de emberéletben nem esett kár. –

Tűz sehol sem támadt s egy állítólag 45 kg nehéz bomba nem is robbant fel. A város csarnok közelében találták meg. – Délután megtekintettem a megsérült házakat. A hatás nem volt jelentékeny. A fal ugyan beomlott a hol a bomba talált s a környéken az alaktáblák betörttek, de nagyban és egészben gyöngének

---

Azóta néha-néha jönnek az olasz léghajók is, de bizony eddig minden eredmény nélkül, mert semmit sem tudtak elérni.”
Szentanu 1915.

Az emlékezés szerzője blackoi Kussevich András. Született Szombathely(?) 1890. 1910. szept. 10-től szolgált. 1912. febr. 1. tengerész hadapród, 1914. aug. 1. fregatt-hadnagy. Schematismus 1913. 1466.; Marine Almanach 1918. 530.

lehet mondani a hatást. – Feltehető, hogy hajóink fedélzetét alig üti át. –

A támadás óta naponta kérjük, vajjon jön-e ma „der Staniolhund” [a sztaniolkutya] vagy der Peppino? Kitől erednek ezen elnevezések, nem tudom. A „Peppino” az egyik Garibaldi neve. –

Az olasz léghajó első támadása után indítványt tettem az asztalnál, hogy valahányszor megtámad a „Peppino” és nem okoz kárt a flottánkban, mindannyiszor fizessünk a pénztárba az „öreges és árvák részére” fejenként 20 fillért. Elfogadták. A vak katonák részére minden elsején 2–2 koronát szedek be fejenként.

Június 3.

Ma este kaptuk a signált, hogy Przemysl ismét a birtokunkba került.⁵⁶ Nagy volt az örömmünk. A legénység minden hajón „hurráh”-t kiáltott. Befejeztem a Langer ügyet. Nincs bizonyíték. –

.....

Június 4.

Ma este ismét megjelent az olasz léghajó. – Ma már az

(Itt egy rész hiányzik.)

A léghajó körülrepülte egyszer a hajókat, s azután leereszkedett. Klasing⁵⁷ sorhajóhadnagy volt a vezetője. –

Jól ismerem őt. Hat évvel ezelőtt együtt voltunk a kórházban. –

Mindjárt a „Viribus”-ra utazott, hol Haus⁵⁸ nagy örömmel üdvözölte. –

---

⁵⁶ Przemysl erődjét (Galícia) hosszú ostrom után 1915. márc. 22-én foglalták el az oroszok.

⁵⁷ Klasing, Gustav 1912. nov. 1. sorhajóhadnagy, 1918. már nem szerepelt. Schematismus 1913. 1464.

⁵⁸ Haus, Anton (Tolmein, 1851. jún. 13. – Pola, 1917. febr. 8.) nagytengernagy, az osztrák–magyar haditengerészet újjászervezője. Földbirtokos fia. 1869. nov. 1. tengerész hadapród. 1873. jún. 28. sorhajózáslós. 1886-tól a fiumei Haditengerészeti Akadémia tanára. 1890–1892 között az „SMS Saida” fedélzetén körbeutazta a Földet. Ezután a cs. és kir. Hadügyminisztérium Tengerészeti Csoportfőnöksége elnöki irodáján szolgált. 1893-ban az „SMS Narenta” ágyúnaszád tisztje, majd az „SMS Alpha” torpedó-iskolahajó parancsnoka. 1894. nov. 1. korvettkapitány, az „SMS Tegethoff” tisztje. 1896–1899 között a torpedóiskola parancsnoka és a Tengerészeti Műszaki Bizottság tagja Polában. 1897 fregattkapitány. 1900 az „SMS Donau” korvett parancsnoka. 1901 az „SMS Maria Theresia” pánccelos cirkáló parancsnokaként, az osztrák–magyar tengerész különítménnyel részt vett a kínai boxer-lázadás leverésében. 1901. máj. 1. sorhajókapitány. 1902 az „SMS Miramar” jacht parancsnoka. 1902. dec. 17. – 1905. nov. 1. között a Tengerészeti Csoportfőnökség elnöki irodájának főnöke. 1905. dec. 3. ellentenger-

Itt említtem fel, hogy már mi is elvesztettünk 4 [3?] Hydroplant [vízi repülőgépet] és pedig először Voreček⁵⁹ sorhajóhadnagyét. Három napja lengett már a zászló a Flugstation [helyesen Flugstation = repülő állomáson], jeléül annak, hogy még nem tért vissza. Végül kétségtelessé vált, hogy baja történt. Tényleg az olasz lapok hozták is azután, hogy fogságba ejtették. – Vagy lelőtték vagy havarija [baleset, szerencsétlenség] támadt s nem tudott mozogni. – Kár érte. Leghiggadtabb, legbiztosabb repülőnk volt, a Flugstation parancsnoka. – Személyesen nem ismertem. – Egy másik repülőnk, Viktorin⁶⁰ sorhajóhadnagy, kinél 3 év előtt a „Gea”⁶¹ együtt voltam behajózva, szintén veszélyben forgott. Motora felmondta a szolgálatot, úgy, hogy kénytelen volt a vízre lebocsátkozni. Három nap és 2 éjjel volt a vízen.

(Itt egy rész hiányzik?)

ezelőtt a trónörökös ittléte alkalmával lezuhant s több helyen összetörte a lábát. Egy évig

---

nagy, a tatalék hajóraj parancsnoka. 1906-tól a 2. hajóosztály parancsnoka, a kikötői tengernagy helyettese. 1907 nyarán a 2. hágai békekonzferencia résztvevője. 1908. nov. 24. – 1910. szept. 15. között hajóraj parancsnok. 1910. szept. 16. – 1912. júl. 2. között a Tengerészeti Műszaki Bizottság elnöke. 1910. okt. 25. altengernagy. 1912. júl. 2. a hadiflotta felügyelője. 1913. febr. 24. az osztrák–magyar hadiflotta parancsnoka, a Tengerészeti Csoporthónökség főnöke. 1913. máj. 1. tengernagy. Az 1915. máj. 23–24-i olasz partok elleni flottatámadás kigondolója. A világháborúban a defenzív hadviselés híve. 1916. máj. 5. nagytengernagy. A bécsi Műszaki Főiskola díszdoktora, Fiume diszpolgára. 1913. ápr. 2. titkos tanácsos. 1925. máj. 23. exhumáltak és Polából áttemették Bécs hütteldorfi temetőjébe. Schematismus 1913. 145.; Hofmann – Hubka 1943. 31–32. arcképpel; Mayer – Winkler 1993. 200. fényképpel; Szijj – Ravasz 2000. 282. arcképpel.

⁵⁹ Helyesen Woseček, Wenzel, született 1882. 1902. jún. 29-óta szolgált. 1911. nov. 1. sorhajóhadnagy. Tengerészeti repülőgép vezető, tábori pilóta. Schematismus 1913. 1464.; Marine Almanach 1918. 525.

⁶⁰ Wiktorin, Hugo von, született 1886. 1903. szept. 4-től szolgált. 1908. nov. 1. fregatthadnagy, 1913. máj. 1. sorhajóhadnagy. Tengerészeti repülőgép vezető, tábori pilóta. 1918. hadifogságban. Schematismus 1913. 1465.; Marine Almanach 1918. 526.

⁶¹ Helyesen „SMS Gaa” 1891-ben épült, eredetileg „Moszkva” néven orosz gőzös volt. 153 m hosszú, 17,5 m széles, 7,3 m merülésű, 13 000 tonnás, 16 000 lóerős, 19 mérföld sebességű, 345 fő legénységű torpedó-raktárhajó. Fegyverzete 4 db 12/35-ös, 4 db 7/45-ös löveg. Schematismus 1913. 1490.; Marine Almanach 1918. 227. A hajó fényképe: MAYER – WINKLER 1993. 189. felső ábra.

tartott, míg felépült, de még most is nyílt seb van a lábán. A napokban megint kijött belőle egy csontszilánk olykor nagy fájdalmi vannak, de azért vígan repül. Jól ismerem. A kórházban is voltam vele együtt. – Annak idején 2szer el kellett törni a lábát, mert rosszul forrt össze.

–

Június 8.

Semmi különös nem történik. Mint már több napja, ma is fürödtünk a hajó mellett s gyakoroltam az úszást. Már nem szepegek úgy. A Stabscheffel [törzsfőnökkel] tisztáztam a Bef. Aps.[?] ügyet. Belátta, hogy félreértés forgott fenn az ő részéről. – Engesztelő hangon beszélt. –

Június 9.

Este hozta a Kommandáns a hírt, Stanislau elesett. Nagy volt az örömrünk. A M. G.-nél [valószínűleg Marine Gerichtshof = tengerészeti bíróság] Standrecht [rögtönbíráskodás], (..... 10 k.) de ... ki..... ment át.

Június 10.

Semmi újság. Csak Jelsenik⁶² .... Hozta este a hírt, hogy a Miramarból állítólag Lichtsignalt [fényjelzést] csinált valaki. Almássyval⁶³ és Hornnal⁶⁴ felment s az illetőket (bakatisztek) kérdőre vonta Infamie [gyalázatosság] /Szolg./ ..... minősíttem ..... .

Június 11.

Este 8 ora tájban a Decken [fedélzeten] üldögtünk kényelmes támlás székeinkben (Liegstuhl) mikor Grund frgl. figyelmes lett arra, hogy „Viribus” signalisál a stoplaternével. – Kezdte leolvasni s kisült, hogy valamelyik Unterseebootunk elsüllyesztett egy ellenséges Unterseebootot. – nagy volt az öröm. – Csakhamar felhangzott a többi hajókról a „hurahzás. Erre minálunk is „alle Mann antretent fujtak s a Korvettkap. Kihirdette az időközben megjelent signált, mely szerint U 11⁶⁵ elsüllyesztett egy olasz U-t (Medusa⁶⁶) és

---

⁶² Helyesen Jeločnik, Bernhard, született 1879. 1897.

szept. 24-óta szolgált. 1909. jan. 1. sorhajóhadnagy. Schematismus 1913. 1463., Marine Almanach 1918. 523.

⁶³ Zsadányi és törökszentmiklósi gr. Almássy Dénes, született 1892. 1910. szept. 10-óta szolgált. 1914. máj. 1. fregatthadnagy. Schematismus 1913. 1466., Marine Almanach 1918. 530.

⁶⁴ Horn, Erwin, született 1885. 1902. szept. 12-óta szolgált. 1912. nov. 1. sorhajóhadnagy. Schematismus 1913. 1464.; Marine Almanach 1918. 525.

⁶⁵ Schematismus 1913. 1488. még nem szerepelt.

⁶⁶ „Medusa” 1911-ben épült, 45 m hosszú, 4,2 m széles, 3 m merülésű, 250 tonnás, 17 fő legénységű olasz tenger-

U 4⁶⁷ elsüllyesztett az otrantoi szorosban egy „Liverpool” típusú angol cirkálót.⁶⁸ Az U 4 parancsnoka Singule⁶⁹ shdgy.; jól ismerem. Lakásbeli utódom. – A legénység dörgő hurrahzással fogadta a jó híreket. –

13. ábra: A „Liverpool” angol cirkáló elsüllyesztése az „SMS U 4” által, San Giovanni di Medua közelében, 1915. jún. 9. Korabeli lépes levelezőlap. (Digitális másolat, szerző gyűjteménye)

Június 11. [sic!]

Fejltől⁷⁰ kinek az akció után írtam egy lapot (stolz u glücklich) [büszke és szerencsés] ma jött egy meleg hangú lapon válasz. – Köszöni a Schiffstab képét is és konstatálja, hogy épen olyan karcos vagyok, mint voltam. –

A Taubengrottenal [galambbarlangnál] voltam ma fürödni Grund fregatthadnaggyal. Nagyon szép volt. Már sokkal biztosabbnak érzem

alattjáró. 1915. jún. 10-én Velence előtt U-hajótól meg-torpedózva. Marine Almanach 1918. 193., 322.

⁶⁷ Schematismus 1913. 1488. még nem szerepelt.

⁶⁸ A Liverpool-osztály („Bristol”, „Glasgow”, „Gloucester”, „Liverpool”, „Newcastle”) 1909–1910-ben épült, 131 m hosszú, 14,3 m széles, 4,6 m merüléssű, 4800 tonnás, 26 mérföld sebességű, 376 fő legénységű könnyű cirkálói. Fegyverzetük 2 db 15.2/50-es, 10 db 10.2/50-es, 4 db 4.7-es löveg, 4 géppuska. Egyiküket 1915. jún. 9-én S. Giovanni di Meduatól 30 mérföldnyire Ny-ra az „SMS U 4” megtorpedózta. Marine Almanach 1918. 155., 305.

⁶⁹ Singule, Rudolf (Pola, 1883. ápr. 8. – Brünn, 1945.) Tengerészbiztos fia. 1901. jún. 28-tól szolgált. 1908-tól az U 4 másodtisztje. 1911. máj. 1. sorhajóhadnagy. 1911–1913 között az U 4 parancsnoka. Majd torpedóromboló parancsnok. 1915 tavaszán ismét az U 4 parancsnoka. 6 ellenséges rombolót süllyesztett el az Adrián. A háború végén nyugállományba helyezték. Brünnben élt. 1943-ban német birodalmi korvettkapitány. Brünn szovjet megszállásakor, amikor egy asszony védelmére kelt, az asszonnyal erőszakoskodó szovjet katona megölte. Schematismus 1913. 1464.; Marine Almanach 1918. 524.; Hofmann – Hubka 1943. 298–300. fényképpel.

⁷⁰ Feigl, Leopold 1911. ápr. 25-től tábornok hadbíró, a cs. és kir. Hadügyminisztérium Tengerészeti Osztálya VII. (jogi) csoportjának vezetője. 1913. dec. – 1914. aug. és 1916–1918 között Ambrózy Árpád előljárója. Schematismus 1913. 1319., 1446., 1472.

magamat a vízben, mint a múlt évben. – Holnap érkezik meg a trónörökös. –

(Itt egy rész hiányzik.)

egyed. Magam is odamentem Előbb a .....ben tartózkodtam egy darabig. Klein frgl. csoportjával, azután egy jobb helyet találtam a ..... jánál. Nagy volt a hőség ott is, míg 2 szemközti ablakot kinyitottak. – Nemsokára jött Homéri [?] kadett [hadapród] a parancsnok üzenetével, hogy a tisztetek mind a deckre jöhetnek. A léghajó ugyanis nem mutatkozott. – Erre visszavonultam a kabinomba és lefeküdtem. Már éjfél felé volt. Az éjszaka nyugodtan telt el. –

Június 14.

Levelet kaptam Apától⁷¹ melyben írja hogy az anconai bombázásról Bélához⁷² küldött levelemet Juliska⁷³ vette át s mindjárt megmutatta Anyukának⁷⁴, ki most még jobban aggódik. Apa bevallja, hogy ő engem mindig teljesen veszélyen kívül gondolt, – lrtam egy megnyugtató levelet, melyben azonban annak a nézetemnek is kifejezést adtam, hogy inkább öröme és büszkeségre volna okuk Apáéknak, hogy legalább egy tagja a családnak vett részt közvetlenül a háborúban.

Egyébként más feljegyzésre méltó sem történt.

Június 15. –

A mai „Polaer Tagblatt”-ban [Pólai Napilap] megjelent sürgöny az újabb oroszországi győzelemről nagy örömmel töltött el. –

Délután fürödtem, de a levegő nagyon hűvös, szeles volt. –

Este megint jött signal és pedig „feindliches Luftschiiff über Lissza” [ellenséges léghajó Lissza felett]. Vártuk, vártuk, hogy talán majd hozzánk is eljön, de nem jött. –

Miközben szemünk a léghajót keresték, egy érdekes megfigyelést csináltunk. Egy fénylő pont mely nagyságára nézve csillag, látcsövön keresztül nézve folyton változtatta a színét és

⁷¹ Ambrózy Gyula (Szepesbéla, 1841. márc. 21. – Losonc, 1921. febr. 6.) ny. áll. pénzügyőri főbiztos.

⁷² Ambrózy Árpád testvére, Ambrózy Béla (Balassagyarmat, 1875. okt. 18. – ?, 1930. febr. 3.) fiatal korában a cs. és kir. 25. (losonci) gyalogezred hivatásos hadnagya, később megnősülése után losonci rendőr alkapitány, majd losonci városi főjegyző.

⁷³ Ambrózy Béla felesége szül. Nagy Julianna (1880. dec. 11. – 1966. jún.29.)

⁷⁴ Ambrózy Gyuláné szül. Obradovich Eleonóra Mária (Eger, 1852. ápr. 2. – ?, 1915. szept. 9.)

pedig hol vörösnek, hol zöldnek látszott. – Mindnyájan megesküdtünk volna, hogy nem csillag, de a distanzmeter [távolságmérő] ..... végtelen távolban lévőnek mutatta, tehát mégis csillagnak kellett lennie. –

Június 16.

Semmi különösebb dolog nem adta elő magát. Voltam Buchlerrel⁷⁵ vitorlázni. Eleinte folyton változó szél volt, úgy hogy nem igen ismertem ki magam. Maga Buchler is dühösködött. Később elég jól ment.

Június 17.

Ivancic shgy újságolta, mikor 10 óra után a hajóra jött, hogy a sürgöny ugyan még nincs a kaszinóban kifüggesztve, de hallotta, hogy Grodek állítólag már a mienk. – Igaz! Megjött az Écsi⁷⁶ bizonyítványa, csak rajz és tornából jeles, minden egyéb tárgyból kitűnő. – Továbbítottam Gyulának az Écsi hosszú levelével együtt. – Este 9 órakor kifutott a „Skt. Georg”⁷⁷ és a „Szigetvár”.⁷⁸ Közvetlen előtűnk [?] egy .... Zerstörer [romboló] és Toboot. Ugy látszik különös tervük van. – Bárcsak sikerülne!

14. ábra: Az „SMS Sankt Georg” nagycirkáló. Korabeli képes levelezőlap. (Szerző gyűjteménye)

(Itt egy rész hiányzik.)

hetett tisztí vizsgához a fürdőben. Szerb Briefe ügy végetért – 18 év. –

Június 27.

Egyik tengeralattjárónk (U 10) elsüllyesztett Velence előtt egy olasz torpedobootot.⁷⁹ Este a Chefarzt [orvosfőnök] hozta a jó sürgöny hírt. 14 000 fogoly stb. - /Egy prov. Off. (Hptm.) [Proviantoffizier (Hauptmann) = élelmezőtiszt (százados)] ..... kivégeztett mert egy nagy összeget sikkasztott. –

Június 28.

⁷⁵ Buchler, Arno, született 1879. 1896. júl. 1-óta szolgált, 1907. nov. 1. sorhajóhadnagy. Marine Almanach 1918. 522. vagy Buchler, Hans 1912. szept. 1. tengerész hadapródjelölt. Schematismus 1913. 1467.; Marine Almanach 1918. nem szerepel.

⁷⁶ Ambrózy Árpád testvére, Ambrózy Eleonóra (1895. okt. 23. – 1979. dec. 3.) óvónő, 1916. aug. 19-től Mauksinszky Gyula (1886. máj. 16. – 1954. jún. 2.) erdőmérnök (Németbánya, Máramaros vm.) felesége.

⁷⁷ „SMS Sankt Georg” 1903-ban épült, 117 m hosszú, 18.8 m széles, 6.5 m merülésű, 7300 tonnás, 15 000 lóerős, 22 mérföld sebességű, 629 fő legénységű nagycirkáló. Fegyverzete 2 db 24/40-es, 5 db 19/42-es, 4 db 15/40-es, 9 db 7/45-ös, 2 db 7/18-as, 8 db 4.7/44-es, 2 db 4.7/33-as löveg, 3 db géppuska. A hajót az angolok 1920-ban szétbontották. Schematismus 1913. 1486.; Marine Almanach 1918. 222.; Horváth 1978. A hajó fényképe: Mayer – Winkler 1993. 188. alsó ábra.

⁷⁸ „SMS Szigetvár” 1900-ban épült, 92 m hosszú, 12 m széles, 4.3 m merülésű, 2300 tonnás, 7200 lóerős, 20 mérföld sebességű, 308 fő legénységű kiscirkáló. Fegyverzete 8 db 12/40-es, 8 db 4.7/44-es, 2 db 4.7/33-as, löveg, 2 db géppuska. Schematismus 1913. 1487.; Marine Almanach 1918. 223.

⁷⁹ „Nr. 5. PN” 1911-ben épült, 42.5 m hosszú, 4.2 m széles, 1.4 m merülésű, 120 tonnás 2800–3000 lóerős, 27–32 mérföld sebességű olasz torpedójármű. Fegyverzete 2 db 7.6-os löveg, 2 torpedócső. 1915. jún. 26-án az É-i Adrián U-hajó által megtorpedózva. Marine Almanach 1918. 191., 322.

15. ábra: Bodor Károly (Balatonhenye, 1888 – Kapolcs, 1973) az „SMS Szigetvár” kiscirkáló tengerész tisztese. (Hangodi László gyűjteménye, Tapolca)

16. ábra: Az „SMS Viribus Unitis” csatahajó tengerésze. (Hangodi László gyűjteménye, Tapolca)

Kriegsgericht [hadbíróóság]. – Mint eddig mindig, ez is minden incidens [fennakadás, nehézség] nélkül folyt le. –

Június 29.

Levelet kaptam Kriva Kamill apjától, – h. árvasz. elnök, – kér hogy adjak útbaigazítást a fiának, kit újból behívtak Polába hogyan helyeztethetné el magát Bécsbe vagy Komáromba, mert fél, hogy az itteni nagy hőség még jobban aláássa az egészségét. Chefarztunk azt mondja, hogy az aggodalom alaptalan. Itt könnyebb a hőséget elviselni mert legalább az éjszakák hűvösek. – Irtam Krevának, adjon találkát. –

Június 30.

Semmi újság. – „Burstyn in unsären Händen” [Burstyn a kezünkben, birtokunkban van] –

Július 1–2.

Semmi újság. Esős hűvös idő van. Nem lehet fürödni. – Ma 2.-án befutott U 5, (Trapp)⁸⁰; „hurrahval fogadta „Viribus”

⁸⁰ Trapp, Georg, Ritter von (Zára, Dalmácia, 1880. ápr. 4. – Stowe, Vermont, USA, 1947. máj. 30.). Tengerésztiszt fia. A Fiumei Tengerészeti Akadémiát végezte. 1898. júl. 1. tengerész hadapród. 1900-ban a kínai boxer-lázadás leverésekor részt vett a Peitang erőd ostromában. 1903. máj. 1. sorhajózáslós. 1903–1904-ben tiszti tengerészeti aknász tanfolyamot végzett Polában. Később pedig tengerészeti repülő tanfolyamot Bécsben. 1908. nov. 1. sorhajóhadnagy, végül korvettkapitány. Fiumében, a

Július 3.

Ma ismét szép az idő; de nem voltam fürödni, mert későn mentem ki. – Telefon útján megalapítottam, hogy Kreva nincs Danieleben. – Jolitól⁸¹ hosszú levelet kaptam – A napokban várja Écsit és Sárít. –

Júl. 4–6.

Semmi újság.–

Júl. 7.

tengeralttjáró építésnél szolgált, majd több évig tengeralttjáró parancsnok volt. A háború kitörésekor a Torpedoboot 52 parancsnoka. Később az U 5 parancsnokaként, 1915. ápr. 27-én, az Otrantói-szorosban megrongálta a „Léon Gambetta” francia páncélos cirkálót (Tolnai 187–191.; Csonkaréti 1985. 336.). Ezen fegyvertényéért a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjével tüntették ki. Később az U 14 parancsnoka, majd 1918-ban a Cattarói-öböl tengeralttjáró állomásának parancsnoka. 1918 után nyugdíjasként Aigenben (Salzburg közeleiben) élt. Utóbb kivándorolt Amerikába. Schematismus 1913. 1463.; Marine Almanach 1918. 523.; Hofmann – Hubka 1943. 322–324. fényképpel; Mayer – Winkler 1993. 168., 178. fényképe első feleségével együtt.

⁸¹ Ambrózy Árpád testvére, Ambrózy Jolán (Balassagyarmat, 1877. okt. 16. – ?, 1961. jún. 20.), 1900-tól Keller Jenő (187? – 1948) állampénztári főtanácsos felesége. Turdosinban (Árva vm.), majd Szécsényben (Nógrád vm.) éltek.

U 26 Chiogga közelében elsüllyesztette az Amalfi⁸² olasz páncélos cirkálót (10 000 t). – Nagy Gábor⁸³ a kasinóban meg.....áztattam – Jól esett neki a kifejezett rokon közeledés. Nagyon melegen köszönte meg.

Jul. 8.

Semmi ujság. –

Jul. 9.

Semmi ujság.

Jul. 10.

„Max” a napokban a dockba [javításra] megy. Híre jár, hogy a bedockolás tartamára szabadságot kapnak a tisztek és a legénység egy része. – Állítólag 2 tourban [részlegben, turnusban] 4–4 napot. – „Max” után miránk kerül a sor. –

Jul. 11.

Egyes tisztek a Maxról már ma elutaznak szabadságra. Tehát biztosra vehetem, hogy én is kapok szabadságot. – A hajónkon nagy az

(Itt egy rész hiányzik.)

Jul. 14.–17.

Semmi ujság. A napokban rosszul éreztem magamat. Könnyű bél.....m [bélhurutom?] volt. El vagyok gyengülve. Még jó, hogy a szabadságunk elhalasztott, mert épen 14.-én kezdődött rosszulétem. – Ma már volt étvágyam s fürdeni is voltam. Ma 17.-én reggel arra ébredtem, hogy legénységünk Hurráh-t kiált. Csakhamar megtudtam az okát. U 4, melynek Singule a parancsnoka, elsüllyesztette az olasz „Garibaldi”⁸⁴ – 7000 t-ás cirkáló. – Több nap óta nagyon rosszul alszom. Ideges vagyok.

⁸² „Amalfi” épült 1908-ban, 140 m hosszú, 21 m széles, 7.8 m merüléssű, 10 400 tonnás, 23 100 lóerős, 24 mérföld sebességű, 643 fő legénységű olasz páncélos cirkáló. Fegyverzete 4 db 25.4/45-ös, 8 db 19/45-ös, 20 db 7.6-os, 2 db 4.7-es löveg, 2 géppuska. 1915. júl. 7-én Velence előtt U-hajó megtorpedózta. Marine Almanach 1918. 185., 321.

⁸³ Kézdivásárhelyi Nagy Gábor, született 1893. 1913. jún. 13-tól szolgált. 1915. nov. 1. fregatthadnagy. Marine Almanach 1918. 531.

⁸⁴ „Giuseppe Garibaldi” 1893-ban épült, 111 m hosszú, 18 m széles, 7.3 m merüléssű, 7350 tonnás, 14713 lóerős, 19 mérföld sebességű, 555 fő legénységű olasz páncélos cirkáló. Fegyverzete 1 db 25.4/40-es, 2 db 20.3/40-es, 14 db 15.2/40-es, 10 db 7.6/40-es, 6 db 4.7-es löveg, 1 géppuska. 1915. júl. 18-án Ragusa előtt az „SMS U 4” megtorpedózta. Marine Almanach 1918. 185., 321. A hajó elsüllyesztéséért Singule, Rudolf sorhajóhadnagy a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét kapta. HOFMANN – HUBKA 1943. 299–300.; MAYER – WINKLER 1993. 168.

Julius 18.

Semmi uj. – Egy hulla miatt futkosnom kellett a Mar. Spitalba [Marinespital = tengerészeti kórház] –

A Stabschef dühös volt, mert az orvos ge. Leichenuntersuchungot [általános testvizsgálatot] indítványozott. Utóbb belátta, hogy felesleges munka boncolás. –

Rendbehoztam a dolgot. –

Jul. 19.

Megjöttek a cigarettatárcák. – Nagyon szépek. Par. és L. nem rendeltek. Este jött a signal: ellenséges repülőgép északnyugat felől. – Csakhamar utána a második signal, hogy már elment – Este nagy Zapfenstreich [takarodó] volt a Lissa évforduló⁸⁵ alkalmából. Maglics⁸⁶ frghgy. repülő Barinál olasz fogságba került.

Jul. 20.

Mint már elég gyakran ma ismét ellenséges tengeralattjárót jeleztek, de csakhamar eltűnt, - Ellenséges repülőgépet is jelentettek. Állítólag Rovigno felett látták. –

Irodalom:

Ambrózy Á. (1953): *Életrajzom*. Tizsasüly, 1953. Kézirat. Eredetije özv. Előd Ervinné szül. Ambrózy Erzsébet (†) tulajdonában volt, Budapest. Másolata a szerző tulajdonában.

Csonkaréti K. (1985): *Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban*. A háború kitörésétől Olaszország hadbalépéséig. *Hadtörténelmi Közlemények* 32. 295–343.

Hofmann, O. – Hubka, G. (1943): *Der Militär-Maria Theresien-Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918*. Wien, 1943

Horváth Á. (1978): A Sankt Georg cirkáló pályafutása. *Magyar Nemzet* 1978. ápr. 23.

Marine Almanach 1918: *Almanach für die k. und k. Kriegsmarine* 1918. XXXVIII., Pola, é. n.

Mayer, H. F. – Winkler, D. (1993): *Als die Adria österreichisch war. Österreich–Ungarns Seemacht*. Wien, 1993

⁸⁵ Az 1866. júl. 20-i lissai tengeri csata (a cs. kir. Haditengerészet nagy győzelme az olasz hajóhad felett) évfordulója.

⁸⁶ Maglic, Konstantin, született 1891. 1910. jún. 16-tól szolgált. 1912. máj. 1. tengerész zászlós, 1917. máj. 1. sorhajóhadnagy. Tengerészeti repülőgép vezető, tábori pilóta. Schematismus 1913. 1466.; Marine Almanach 1918. 528.

Merényi-Metzger G. (2009): A ZENTA cirkáló személyzete 1914. augusztus 16-án. *Hadtörténelmi Közlemények* 122. 677–714.

Schematismus 1913: *Schematismus für das K. u. K. Heer und für die K. u. K. Kriegsmarine für 1913*. Wien, 1912

Szakály S. (2001): *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Lexikon és adattár. Budapest, 2001

Szakály S. (2013): *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették. Történelmi-statisztikai áttekintés a magyar királyi csendőrség felső vezetőiről*. Budapest, 2013

Szemtanu (1915): Szemtanu Ancona bombázásáról. Egy fregattnagy levele az adriai harc-térről. *Vasvármegye* 1915. augusztus 1. 3.

Szécsi M. (1891): Az utolsó pápai hadsereg hadjárata 1860-ban. Budapest, 1891.

Sziji J. (2000) (főszerk.) – Ravasz I. (szerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon. Budapest, 2000

Tolnai: *A világháború története 1914–1918*. 6. köt. Budapest, é. n.

INTERJÚ JÓZSA TIVADARRAL

(2017. április 10-én)

Barta Tamás

levéltáros

Veszprém Megyei Levéltár

Hogyan lesz egy vagány budapesti srácból egy messzi kis falu orvosa, a vidék problémáinak szószólója, titkos, majd egyre híresebb és népszerűbb író, az eltűnő paraszti társadalom emlékének egyik utolsó őrzője?

Józsa Tivadar, Pécsely orvosa Bodosi György néven lett ismert és elismert író, költő, publicista. Egyike azoknak, akik sokat foglalkoztak a magyar falu, a vidék problémájával, ezáltal továbbvittek valamit a népi írók örökségéből is. (Nem véletlen, hogy íróként egyik mentora, mestere és barátja a megyénkben gyakran megforduló Illyés Gyula volt.) Józsa Tivadar 1925-ben született, így végigélte majdnem az egész a viharos XX. századot, és ahogy mindenkinek ebben a században, az ő élete is bővelkedett fordulatokban, keserű és vidám tapasztalatokban, amelyek természetesen műveire is hatottak. Az írókat gyakran kérdezték már műveiről, de most szerettünk volna többet megtudni az életútjáról is, különösen arról, honnan indult, honnan merítette inspirációit, milyen utat járt be, míg eljutott a szakmai és irodalmi elismertségre. Józsa Tivadarral 2017 áprilisában pécselyi otthonában beszélgettünk. Az interjú létrejöttében Jarina Marco, Józsa Tivadar unokája volt a segítségemre, akinek közreműködését ezúton is hálásan köszönöm!

BT: Ön ugye Budapesten született?

JT: Igen, Budapesten születtem.

BT: Mesélne egy kicsit a szülői házról, és arról, hogy milyen környezetből jött?

JT: Elég nehéz, mert csak hat éves koromig éltem ott, de vannak emlékeim. A Vörösmarty utcában egy egyemeletes ház volt a nagyanyámé. Örökölte az apjától. Harmadik gyerek voltam, én voltam a legkisebb. A legnagyobb hat évvel volt idősebb nálam, ő már külön járkált a barátaival, de a két évvel idősebb bátyámmal anyám gyakran kivitt a Városliget-

be, a régi vurstliba, onnan sok emlékem van. Nagyon szerette anyám hallgatni a kikiáltókat, a bohócokat, néha bevitt minket a ringlispielre. Azt hiszem, az még ma is létezik, mint műemlék. Volt ott egy ilyen barlangvasút mesejátékokkal. Gulliver, Csipkerózsika és hasonló makettjei voltak felállítva. Három-négy éves koromból onnan vannak emlékeim. Az Izabella utcai iskola első osztályába még onnan jártam, aztán költöztünk el, mikor nagyanyám eladta a házat. ... Még akkor nem voltam büszke, hogy milyen nagy magyar költőről elnevezett utcában lakom, csak nézegettem ki az ablakon.

Aztán voltak nagy hóesések, és akkor még voltak azok a brutális nagy söröslovak. Mikor elcsúsztak a hóban a kocsisok nagyon kiáltoztak, és káromkodtak, mire talpra tudták állítani a lovaikat.

Anyám olasz volt, és még akkor, harminc év múltán sem tanult meg teljesen rendesen magyarul. Én az ő hibás beszédét hallottam, ez volt az anyanyelvem.

BT: Az olasz nyelvet nem használták otthon?

JT: Ha apám és anyám olyasmiről akartak beszélni, hogy mi ne értsük, akkor használták, de engem már nem tanított meg anyám. Inkább ő akart tanulni tőlem magyarul. De neki sem sikerült jól megtanulni. Például a H betűt nem tudta kiejteni. Ha lehülyézett, akkor „ülyét” mondott. Ha valakinek jobbulást kívánt, akkor az „jó ovulás” volt. Hát szóval teljesen antitalentum volt. Én viszont az olasz és más idegen nyelvtanulásban ezt örököltam. Magyarul valahogy megtanultam, de azt is már inkább itt, a parasztoktól. A későbbi irodalmi, költői nyelvet, amelyet már meg is becsültek, azt itt tanultam, az itteni tájnyelvet beszélő pécselyi parasztoktól, akik pácienseim voltak.

De hát még a gyerekkornál tartunk... Borzasztó igényeim voltak. ... Ahol laktunk, az egy egyemeletes ház volt meg egy földszinti üzlet.

És egy hatalmas ecetfa volt az udvaron, amelynek az ágai benyúltak a gangra.

BT: A szülei az I. világháború alatt ismerkedtek meg?

JT: Igen, az olasz fronton. Akkoriban Dél-Tirolnál, vagy ahogyan az olaszok nevezik azt a tartományt, Trentinónál volt a határ. Az egyik völgyben olaszok laktak, a másikon pedig német nyelvűek, osztrákok. Közel volt Svájc is, de azokkal már nem közösködtek. Bár anyám családi neve Voltolini volt, állítólag az ő családja már Svájcban származik, egy olyan kisebb területről, ahol egyfajta nem tisztán olasz, de nem is rétoromán tájnyelven beszélő olaszok éltek. Egyébként ott az volt a sajátosság, hogy szinte minden faluban külön tájnyelven beszéltek.

BT: Ennyire el voltak zárva egymástól?

JT: Igen, nem túl sokat érintkeztek. ... Ott van egy nagy patak, vadvíz, amit a helybeli gleccsek is táplálnak. Az egyikiken ki is alakítottak egy kenupályát, ahol nemzetközi versenyek is vannak.

Szóval ott van ez a hosszú völgy. Szép neve van olaszul: a Nap Völgye. De olyan fekvése van, hogy szeptemberben oda már szinte nem is süt be a Nap. Arrafelé van a Brenta-hegység, a Garda-tó felett.

BT: És apai részről honnan származik a család? Budapestről?

JT: Apám pesti volt. De nagyapám Székelyföldön, Udvarhely megyében, Homoródalmáson született. Azon is túl, már Háromszék megyében van Bodos, ahonnan a család származik, ezért lett az írói nevem Bodosi. Van a Bodosi családnak egy nemesi levele a XVI. századból. Néha elmentünk a Vargyas-barlanghoz nyaralni.

1915-ben léptek be az olaszok a világháborúba, és kiépítették a hegyek között egy erődvonalat, ahová elég sok katona befért. Az ezzel szembeni osztrák-magyar erődben dolgozott apám. Mert az erődökből lőtték egymást, illetve néha kézitusára is sor került, ami elég brutális volt.

Apám tüzer volt, és a faluban abban a házban szállásolták el, ahol anyám is lakott. Ott a csa-

lád férfitagjai időben átmentek az olaszokhoz, és az olasz hadseregben harcoltak. Később apámat egy cseh katonáorvos hátravezényelte, éppen emiatt.

Szóval apám és anyám egymásba szerettek, és össze is akartak házasodni. Igen ám, de anyám még Modenában született, és nagyapám azt mondta, a házassághoz kell a keresztlevél is. Ezért apám át akart szökni a határon, hogy majd átmegy olasz földre, de hát ha ezt megteszi, agyonlövik. Végül kért egy kis eltávozást és hazajött. Akkor még elég jómódú volt apám családja, és apámnak sikerült annyi pénzt szereznie, hogy elintézte, hogy a semleges svájci követség valamelyik tagja elmenjen Modenába a keresztlevélért. Nem sokkal előbb halt meg az apai nagyapám, aki egy nagyon szigorú ember volt, de a nagyanyám szerencséjére ellátta apámat minden szükséges dologgal ahhoz, amibe ez az akció került.

Az esküvő egy nappal azelőtt volt, hogy az olaszok elfoglalták volna az osztrák-magyar állásokat. Anyám akkor már állapotos volt az első gyerekével, és együtt szökött meg apámmal a frontvonal közeléből. Lovon és kocsin kellett menniük Bolzanóig, a legközelebbi vasútállomásig. Az bizony 40–50 kilométer lehetett hegyi úton. Végül aztán elértek Bécsig, aztán apámat Komáromban leszerelték. Ő civilben bírósági titkár volt, mert még nem volt meg a bírói vizsgája. Ezért a leszerelése után Törökbecsére helyezték át, ami akkor még nem Szerbia volt, de már megszállta a szerb katonaság. Ott hozta anyám világra az első gyerekét. Talán egy évig voltak ott. Apám ott maradt volna, de esküt kellett volna tennie a szerb királyra. Ezt megtagadta. Csakhogy nem volt pénze, még arra sem, hogy vasúti jegyet váltsanak, és hazajöjjenek. De a minisztérium valahogyan elintézte, hogy valamilyen ingyenjeggyel hazajöhessenek. Annyiban szerencséje volt apámnak, hogy bár végig kellett szenvednie a szerb megszállást, de már nem folytak azon a területen harcok. Viszont mire visszatértek Pestre, már a kommunizmus is megszűnt. Ezt megúsza. Azt viszont nem, hogy abba a lakásba, amit nagyanyám nekik szánt, a kommunisták beköltöztettek egy fogorvost, aki nem akart kimenni. Így ezt az ügyet bírósági perrel kellett elintézni.

Rossz gyerek voltam. Mikor első osztályos elemista voltam, volt egy haverom. Nem is

volt más neve, csak az, hogy Bak. Egyszer együtt jöttünk haza, és mikor kiértünk az Andrássy útra, azzal szórakoztunk, hogy becsengettünk minden házba, bár alig értük fel a csengőt. Élveztük, hogy menekülünk a házmeszterek elől. Még az is lehet, hogy a később hírhedtté váló Andrássy út 60-ba is becsengettünk. Akkor persze ott még nem volt ilyen intézmény, mint a Terror Háza.

Később átkerültünk a Mikszáth Kálmán térre, a Kálvin tér közelébe. Apám akkorra nagy nehezen letette a bírói vizsgát. Anyám kikönyörögte vagy kierőszakolta, hogy tegye le, és ne járjon mindig a városligeti Liget Klubba. (Oda előkelő urak jártak kártyázni, és apám mindig ott vesztette el a fele fizetését vagy az egészét.) Úgyhogy lett neki egy tisztességes foglalkozása: bíró lett. Apám egyébként a pénzét nem apai ágról örökölte, mert a székely ősei egyszerű földművesek voltak, nem tudom, mennyi földön gazdálkodtak. Viszont a nagyanyám apja, egy furcsa ember, császári és királyi csizmadiamester volt, a Budai Várban lakott, és olyan jól ment neki az ipar, hogy az Ostrom utcában volt háza, és keserűvízzel kereskedett, vett egy szőlőt a Svábhegyen. Három felesége volt élete során. Hatvan éves korában a szakácsnőjét vette el, és tőle született a nagyanyám. Mikor a dédapám meghalt nagy per kezdődött, hogy ki mit örököl tőle, de végül is sikerült megegyezni az örökösöknek, és még így is nagy vagyon maradt utána a mi családukra is.

Anyám nehezen illeszkedett be a magyar életbe, és nagyanyámék nem is igen szerették, szóval nem volt valami szerencsés családi állapot.

BT: Ön hol érettségizett?

JT: Az érettségim is egy érdekes történet. Először a Piarista Gimnáziumba adtak be, miután az elemi mindenki majdnem kitűnően végezte, én is. Mikor bekerültem a piaristákhoz, egyből rossz tanuló lettem. Az volt a szerencsém vagy szerencsétlenségünk, nekem és a kisebbik bátyámnak, hogy a nagyobbik bátyám volt nem csak az osztály, hanem az iskola szeme fénye is: önképzőköri elnök lett, középiskolás történelemversenyeken győzött, és a paptanárok nagy örömeire elhatározta, hogy ő is pap lesz. Akkoriban, mikor a harma-

dikat elvégeztem, történt nála a fordulat: nem bírta a papnevelőt, és kilépett. Na attól kezdve mi már nem voltunk kedvezményezettek. Akkor helyezték át apámat is a Pestvidéki Törvényszékre, Budára a Fő utcába. Úgyhogy akkor minket beírtak az Ilona utcai II. Kerületi Egyetemi Katolikus Gimnáziumba. Mint az ottani kutatásaimból kiderült, ebbe az iskolába járt egykor az apám, és szépen meg is buktatták. (Nagyapám akkor dühében a Medve utcai Polgáriba íratta be, abba az iskolába, aminek később Németh László lett az iskolaorvosa, és írt is róla egy szép szociográfiát.) Mikor az Ilona utcai iskolába kerültem negyedikesként, én sem voltam jó tanuló. Az osztályfőnök latinból meg is buktatott, és pótvizsgáznom kellett.

Voltak nehéz helyzeteim, például hetedikben. Akkor már bombázták Budapestet, ezért elég sokszor lehetett lógni az iskolából. Illetve volt, hogy be sem lehetett menni. Ilyenkor vagy moziba mentünk (voltak délelőtti mozik), vagy könyvtárba, mert adtuk a nagyot, hogy minket érdekel az irodalom, vagy sétáltunk a budai hegyekben. Szóval kerültük az iskolát, amennyire lehetett. Így hetedikben félévkor egyszer csak három tárgyból meghúztak. Össze kellett szedni egy kicsit magam, hogy átmenjek. Nagyon megutáltattam magam a tanárokkal, de én sem nagyon szimpatizáltam velük.

Volt egy önképzőkör is, ahol írogattam verseket. Gondoltam, adjunk be egy versfordítást, de mit? Apám egyik barátja a Szabó Ervin Könyvtárban volt,¹ ahol időnként leselejtezték könyveket, mint például Ady Endrének egy kötetét, a *Ki látott engem?* címűt, vagy Kosztolányi Dezsőtől a *Szegény kisgyermek panaszait*. De volt egy Émile Verhaeren² nevű belga költő, aki francia nyelven írt, és mivel mi akkor franciául is tanultunk, egy-két versét lefordítottam. De az az egy-két verse elég erotikus tartalmú volt. Az egyiknek az első sorára emlékszem: „Sápadt lány a saroknál,/ Mit vársz ennyi nap után?” –így kezdődött. Hát ugye, egy prostiról szólt a vers. (A szegényeket, az elesett nőket nagyon sajnálta ez a költő, és nagyon sok szép verset írt hozzájuk.) A vezető tanár azt mondta: „Micsoda dolog ilyen verssel idejönni? Azonnal menj az igazgatóhoz!” Hát

¹ 1946 előtt Fővárosi Könyvtárnak hívták.

² Émile Verhaeren (1855–1916): belga szimbolista költő és kritikus. Többször is jelölték irodalmi Nobel-díjra.

jó, mentem. Többet nem mehettem az önképzőkörbe. Az igazgató úr egyébként csak röhögött az egészen. Azt mondta: „Most ki kellene, hogy rúgjalak, na de ezért? Voltam én is fiatal... Ha írsz, írj, és beszélj meg a barátaiddal.” Emberséges diri volt ez. Így nem rúgtak ki az iskolából, de csináltam magamnak egy külön kis önképzőkört, ahol barátokkal illegálisan folytattuk ezt a tevékenységünket.

Pikkelték rám eléggé a tanárok, pedig én nagyon szerettem volna, hogy legalább egy jó érettségim legyen. Föl is készültem, ment is primán. Igaz, hogy a német dolgozatomat a tornatanárom, az edzőm diktálta le (mert jó sportoló, kézilabdázó voltam én akkor). De mindenesetre megkaphattam volna a jó minősítést, de hát nem beszúrtak két elégségest?! Csak úgy bosszúból, hogy viszonzák a kedvességemet, hogy hányszor szemtelenkedtem az órájukon.

Nem vettek fel rögtön az orvosira, de a pót-felvételim sikerült. Apámnak volt valami ismerőse a dékáni hivatalban. Mert elhatároztuk, négyen jó barátok, hogy oda kerülünk az orvosira... De egyedül én végeztem el.

Az első egyetemi év még lement valahogy, de aztán a bombázások miatt ki kellett költöznünk Szentendrére, onnan jártunk be. Az anatómiát, amikor boncolni kellett, eléggé utáltam. De ez még csak hagyján, mert preparált hullákon dolgoztunk, de hát aztán amikor a kórbonctanhoz kerültem, ott úgy fölfordultam, hogy úgy vezettek ki a teremből. Szörnyű volt... De hát ez már harmadéven volt. Közben jött a háború és jöttek az oroszok.

BT: Önt is behívták?

JT: Leventék voltunk akkoriban. Én a leventeoktatásokat mindig megúsztam a gimnáziumunkban, mert volt egy jó kézilabdacsapatunk, és annak én voltam az egyik legerősebb tagja, úgyhogy mindig edzésre mentem a leventeoktatás helyett. De az egyetem alatt egyszer beosztottak minket egyetemi munkaszolgálatra. Ez már 1944 augusztusában volt. Kivittek a Kárpátokhoz, hogy ott árkot ássunk az Árpád-vonal megerősítéséhez. Egy vagonba tettek bennünket, voltunk vagy tizenöten-húszan (nem annyian, mint amennyit a szerencsétlen zsidókból beraktak egy vagonba), de nagyon lassan haladtunk, mindig meg kellett állni. Nagyon unatkoztunk, és elkezdtünk politizálni. Én

már nagyon utáltam a németeket, és azt mondtam, hogy az angolok fogják megnyerni a háborút. Meg hogy Amerikát nem lehet legyőzni. Nem voltam egyébként oroszbarát se: az oroszokat és a németeket is utáltam... Volt ott egy nagyfőajú gyerek, akit kineveztek, hogy majd ő lesz a parancsnokunk. Egészen addig az volt, míg egyszer földhöz nem csaptam mérgemben. (Pedig egy fejjel magasabb volt nálam. (Azon vesztünk össze, hogy ki fogja megnyerni a háborút.) Akkor azt mondta: na jó most letepertél, de ha megérkezünk, kikötetlek. Na mondom, jó, dehogysz fogsz te engem kikötetni! Megérkeztünk a Gyimesi-szorosba. Este volt, én meg nekivágtam az erdőnek. Volt egy kis pénzem, vittem a motyómat is. Hatvan kilométert gyalogoltam. Csak egyszer jött velem szembe egy német katona, de nem is szóltunk egymáshoz. Eltávolzón lehetett. Egyik reggelre megérkeztem Maroshévízre. Mikor jött a vonat, jegyet váltottam, de csak Debrecenig, mert több pénzem nem volt. Bolond voltam, mert elmehettem volna a székely rokonokhoz, de nem akartam, mert miért keverjem őket bajba leventeszökevényként? Nem katonaszökevény voltam, azokat agyonlőtték, ha elkapták, én csak leventeszökevény voltam. Mi lett volna velem, ha elkapnak? Nem kaptak el. Mikor Debrecenben megállt a vonat, már nagy rendetlenség volt. Még volt egy kis pénzem, gondoltam, leszállok, Püspökladányig veszek jegyet. Igen ám, de közben elindult a vonat. Végül is a legutolsó vagonnak a legutolsó kapaszkodóját valahogyan el tudtam kapni, megkerestem a kis motyómat, hogy el ne hagyjam, és jól hátramentem a kocsik legvégébe. Végül valahogyan megérkeztünk Pestre. Ott már csendőrök álltak a Nyugati pályaudvaron, nézegették, hogy ki száll le, ki nem. Én erre számítottam már, azért mentem jól hátra, mert tudtam, hogy ott ki lehet menni. Szépen ki is mentem észrevétlenül, és elmentem egy pesti haveromhoz, aki elég nagy antifasiszta volt. Érthető módon, mert egy ideig sárga csillagot kellett viselnie. Csak aztán az anyja, aki horvát volt, eskü alatt azt vallotta, hogy nem a férjétől van a gyerek, így levették róla a csillagot. Így menekült meg a deportálástól. Vele aztán hamis „kiska” (kiszegítő karhatalmi)³ papírokat gyár-

³ 1944 őszén a nyilas kormány szervezett úgynevezett kiszegítő karhatalmi (köznyelven: „kiska”) alakulatokat,

tottunk. Aztán ott a lakásban, ahol vagy nyolcan-tizen voltunk, valamelyik hülye kitalálta, hogy üssünk le egy-egy német katonát, szerezzünk fegyvert, és ostromoljuk meg a Gellért-hegyet, segítsünk az oroszoknak áttörni. De aztán ezt a hülye ötletet leszavaztuk, hála Istennek.

BT: Szervezetten csinálták mindezt? Vagy csak saját kezdeményezésre?

JT: Nem voltunk kapcsolatban az igazi ellenállással. Nem is volt talán igazi ellenállás. Vagy volt, de nagyon kicsi. Felfújták azt utólag. Később mindenki ellenállónak kiáltotta ki magát, mint '56 után is. Magyar szokás... Persze mindenhol szokás hősködni... De mi csak mentettük, ami menthető volt. Én akkor már azon fáradoztam, hogy a két bátyámat hogyan szöktessem meg, hogy ne kelljen nyugatra menniük. A nagyobbik rádiós katona volt, és már valahol Dorog környékén járt, vagy még előbb, valahol Piliscsabánál vagy hol, és onnan üzent, hogy hozzak civil ruhát. Elvittem neki az erdőbe, átadtam, ő meg megszökött. Neki akkor már volt egy menyasszonya Óbudán. A másik testvérem az Árpád-vonalon volt, aztán a visszavonuláskor szerencsétlen gyalogolhatott vissza, miközben a katyuskákkal⁴ lötték őket az oroszok. Nyíregyházán aztán bekerítették őket, fogságba estek. Bezárták őket egy templomba. Igen ám, de a németek visszafoglalták a területet. Akkor hazajött, és mondta: „Fogságba estem, kiszabadultam, de besoroztak az SS-be a Hunyadi páncélosok közé.” Mondom neki: „Hát hülye vagy te, hogy odamész? Nem fogsz te odamenni, hanem itt maradsz!” Én voltam a legnagyobb szájú a családban, és rám hallgattak. Így aztán hárman ücsörögtünk Szentendrén. Akkor már Pest elesett, de Budát még erősen ostromolták. A nagyobbik bátyám borzasztóan odavolt, mert a menyasszonya meg Óbudán lakott. Mindenáron oda akart menni hozzá. Hallgattuk a rádiót, amiben

melyek tagjai fegyvert kaptak, de nem kellett a frontra menniük. Az ilyen alakulatokban sok köztörvényes bűnöző is volt, akik fosztogatásba kezdtek, de több (általában diákokból álló) ellenálló kiska-alakulat is volt, amelyek fegyverhez jutva és a viszonylagos védeltségét kihasználva zsidókat mentettek, esetenként a nyilas csendőrökkel való fegyveres harc árán is.

⁴ A szovjet BM-13-as rakéta-sorozatvető közkeletű elnevezése (a nevet feltehetően Katyusa nevű lányról szóló közismert orosz katonadalról kapta).

akkor már mondták, hogy jelentkezettek Vörös János tábornoknál az új magyar hadseregbe (a „Vörös-hadseregbe”), és segítsétek az országot megszabadítani a náciaktól.⁵

Közben Esztergomnál is dörögtek az ágyúk, és apám majd megőrült, hogy mi lesz velünk, ha ott találnak minket hármunkat, az egész családot biztos kiirtják a németek. Így hárman nekivágtunk a Szentendrei-szigetnek. Tahnál ámentünk a hídon a váci Pokol Csárdához. Ott mondták, hogy nem lesz jó, mert bezárnak benneteket a váci börtönbe az oroszok. Hát mi nem fogságba megyünk, mondtuk. De aztán tényleg ott volt már Vácon a szovjet hadsereg. Megállítottak, vittek minket kihallgatni. Egy tiszt volt a kihallgató, és egy kárpátjai félig ukrán, félig magyar katona fordított neki. A nagyobbik bátyám, aki egy hülye cserkész volt (minden cserkész hülye, mondtuk akkoriban), a hátizsákjában vitt magával iránytűt, térképet, lekvárt, ha még sokáig kell mennünk. Rögtön nekiestek, hogy kém. Mehet a jászberényi hadifogolytáborba. A kisebbik bátyámnál nem találtak semmit, de megkérdezték tőle, volt-e katona. Mondta, hogy volt, na akkor ő is mehet a foglyok közé. Aztán jöttem én. Mondtam, hogy orvostanhallgató vagyok. „Megyik? Megyik?” –kérdezték. Pest már felszabadult, nemsokára megnyílik az egyetem, menj, tanulj, orvosra szükség van –mondták aztán. Hát így aztán mehettem haza egyedül szegény anyámhoz. Nem tudtuk, mi van a fiúkkal. De aztán üzentek, hogy Jászberényben vannak egy fogolytáborban. A bátyámat megint győzködték, hogy lépjen be az új magyar hadseregbe.⁶ De oda sem lépett be.

Akkoriban úgy tudtunk pénzt keresni, hogy szereztünk egy négykerékű kordét, és azzal a Déli Pályaudvarról az ideiglenes hídon át vittük azoknak a cuccait, akik már nem bírtak cipekedni.

⁵ Az új magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944 decemberében alakult meg Debrecenben. Ennek honvédelmi minisztere volt Vörös János tábornok.

⁶ A magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 januárjában fegyverszünetet kötött a Szovjetunióval, majd ki-mondta Magyarország átállását, és hadat üzent Németországnak. Az új magyar hadseregből végül két hadosztályt sikerült felfegyverezni, amelyek azonban a magyarországi harcokban már nem vehettek részt, csak Ausztria megszállásában 1945 áprilisában-májusában. Az egyik hadosztály katonáinak jelentős részét a jászberényi szovjet hadifogolytáborból vitték Ausztriába.

BT: Kézzel húzva? Vagy lóval?

JT: Dehogyan volt ott ló, a lovakat már mind megették, vagy elvitték! A kisebbik bátyám aztán mikor hazakerült elment cserepező tetőfedőnek. A nagyobbik bátyám viszont három évig volt orosz fogságban. Hogy hogyan éltünk akkoriban? Főtt kukoricát ettünk, néha krumplit, babot, amink volt. És mindent igyekeztünk elcserélni. Elég nehéz helyzet volt, elég sokáig. Főleg így bejárni egyetemre. Volt, hogy huszonöt kilométert gyalogoltam Pestre. Akkor kellett letenni a legelső szigorlatot anatómiából. Az volt a legnehezebb.

Apám szegény nemsokára meghalt rákban. Valahogyan pénzt kellett keresni. Egyik haverom mondta, hogy fel tudnának vetetni a Kelet-Európai Intézetbe (a volt Teleki Intézetbe), aminek akkor Bibó István volt a vezetője. Ott volt egy fiatal szociográfus, Márkus Pista.⁷ Már befutott embernek számított. Az volt a terve, hogy az ország minden falujáról készített egy füzetet. Az én feladatomban ehhez az volt, hogy minden statisztikai évkönyvből ki kellett másolnom ehhez az adatokat, hogy melyik faluban mikor mennyi ló volt, mennyi tehén, hány hold föld, milyen volt a birtokmegoszlás, szóval ilyen statisztikai adatokat. Elég jól fizettek, többet kerestem, mint amennyit az ottani tudósjelöltek kaptak.

BT: Így került a Válasz köréhez is?⁸ Ekkor találkoztak először Illyés Gyulával is?

JT: Én nem mentem oda hozzá sohasem személyesen, mert akkor annyira szemérmes voltam. Bibó Istvánt persze ismertem, mert az ő intézetében dolgoztam. De aztán a Válaszba írtam egy cikket Széchenyi Istvánról, Széchenyi és a Hitel címen. (Ez volt az utolsó száma a Válasznak, mert aztán ezt is megszüntették.) Itt még eredeti nevemen vagyok, előkelő tár-

saságban. Mészöly Miklós, Képes Géza, Weöres Sándor, Németh László.

BT: Ebben a számban nem szerepel, de ha jól emlékszem, Márkus István is ott dolgozott a Válasznál akkor.

JT: Igen, az alföldi dolgokról írt... 1949-ben jelent meg a Válasz utolsó száma, aztán nem sokkal később a Kelet-Európai Intézet is megszűnt. Bibó igyekezett mindenkinek új helyet találni. Major Jenőt például a Műszaki Egyetem Városépítészeti Tanszékére helyezte. Kicsi Sanyit egy lexikonszerkesztőségbe. Végül nekem azt mondta: „Téged nem helyezlek sehová, te végezd el az egyetemet, téged a fehér köpönyeg fog megmenteni.” Ennyire okos volt és előrelátó. És akkor tényleg visszamentem, és elkezdtem elvégezni, ami elmaradt. Szigorló orvos lettem volna, de még nem volt meg a második szigorlatom, se a harmadik, elmaradtak a vizsgáim. De azért nem kellett órákat újra hallgatni, csak a vizsgákat kellett pótolni. Előkapartam, amit lehetett. Itt-ott megbotlottam, még egyszer kellett próbálkoznom. Volt egy tragikus esemény is, ami ehhez kapcsolódik, de ez nem rám nézve volt tragikus. A kórtan volt az egyik nehéz tantárgy, és annak egyik tárgya a bakteriológia. A bakteriológiára én be sem tettem a lábam, mert féltem, hogy beszívok valami veszélyes dolgot. A professzor számon kért, hogy nincs meg a bakteriológia, de arra hivatkoztam, hogy nem kötelező. (Tényleg nem volt kötelező.) Így végül is azt mondta, elmehetek, kihagyhatom... Két héttel később egy óvodában olyan oltóanyagot adtak be a gyerekeknek, ami miatt tizenketten meghaltak, ráadásul pont kommunista gyerekek. Az oltóanyag készítésében ennek a professzornak is része volt, úgyhogy a szerencsétlent felakasztották. Kineveztek egy új professzort a helyébe. Nála rögtön jelentkeztem. De ő balneológus volt, rá se fűtyült arra, hogy én bakteriológiából nem vizsgáztam. Beszélgettünk egy keveset, aztán beírta a jegyet, hogy ne kelljen már pótvizsgázni. Persze ő is csak elégségest tudott adni.

A szülészetről is hamar kidobott az ottani professzor. Volt ott egy modell-baba, amin meg kellett mutatni a szülés levezetését. A professzor azt mondta: „Hát hogy áll oda maga a szülő asszonyhoz? Hát így kell odaállni!” És elégtelent adott. Nem tudom, vigyázzba

⁷ Márkus István (1920–1997): szociológus, író. A népi írók tanítványa, a Nemzeti Parasztpártban Erdei Ferenc titkára. 1956-ban a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tagja, itteni tevékenységéért négy évig ült börtönben. Később a magyar szociológia egyik legjelentősebb alakja lett.

⁸ Válasz: a népi írók lapja 1934–1938 között. 1946-ban Illyés Gyula és Keresztury Dezső köre (a Nemzeti Parasztpárt fiatalabb nemzedéke) indította újra. A lap ebben a formájában Sárközi Márta szerkesztésében 1949-ig létezett.

kellett volna állnom, vagy valamilyen grimaszt vágtam... Szerencsére szülészprofesszorból is volt kettő vagy három, elmentem vizsgázni egy másikhoz, aki nem mondott ilyen hülyeségeket, hanem szépen átengedett.

BT: Ön belépett valamelyik pártba 1945 és 1949 között?

JT: Majd hülye lettem volna! Kisgazda voltam, de csak amolyan ál-kisgazda. Volt nekünk egy baráti társaságunk. Egy Sós Júlia nevű tanárnő házában gyűltünk össze. Ott volt például Márkus István, Sárosi Bálint⁹, Zelk Zoltán, Kicsi Sándor¹⁰, Kemény István¹¹, a nagy szociológus, Jónás Pál¹², Fodor Andris¹³, Járdányi Pál¹⁴, Nyeste Zoltán¹⁵. És persze Lázár György „Lámbi”¹⁶, Sós Juci férje. (Ő viszont aztán Rákosi titkára lett.) Göncz Árpai is ott volt, de ő már nem akkor, amikor én, vele akkor nem találkoztam. Nem szerveztünk gyűléseket, nem terveztük a Gellért-hegy megostromlását,

⁹ Sárosi Bálint (1925): zenetudós és népzene kutató

¹⁰ Kicsi Sándor: székely származású történész, a II. világháború alatt ellenálló.

¹¹ Kemény István (1925–2008) szociológus, a Válasz újságírója. 1956-ban a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tagja, itteni tevékenységéért két évig ült börtönben. 1977–1990 között Párizsban élt, onnan segítette a magyar demokratikus ellenzék tevékenységéért. Hazatérte után a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a szociológia elismert tudósa volt.

¹² Jónás Pál (1922–1998): jogász. A II. világháború alatt az egyetemisták ellenállási mozgalomának résztvevője, a háború utáni években az ifjúsági mozgalmak fontos szervezője. 1948-ban Recskre internálták, itt 1953-ig raboskodott. 1956-ban Nagy Imre és a felkelők között közvetített. A forradalom leverése után Amerikába menekült. Az 1956-os emigráció egyik jelentős alakja volt.

¹³ Fodor András (1929–1997): költő, könyvtáros. Szintén a Válaszban jelentette meg első verseit.

¹⁴ Járdányi Pál (1920–1966): zeneszerző, pedagógus, népzene kutató, kritikus. Szintén a Válasz folyóirat körének tagja volt. 1956-ban részt vett a Petőfi Kör vitáin, emiatt később mellőzték.

¹⁵ Nyeste Zoltán (1922–2001): a II. világháború alatt egyetemista ellenálló, később az ifjúsági mozgalmak fontos szervezője. A Rákosi-korszakban több más volt ifjúsági vezetővel együtt ő is Recskben raboskodott, erről *Emberek az embertelenségben* címmel könyvet is írt.

¹⁶ Lázár György (1924–1978): eredetileg Lám Leó (becenevén „Jofka” vagy „Lámbi”), a Lázár György nevet 1945-ben vette fel. Tanár, könyvtáros, műfordító. Rákosi Mátyásnak (mint miniszterelnök-helyettesnek) még a teljes kommunista hatalomátvétel előtt volt titkára. Sós Júliától az 1950-es években elvált. Nem azonos Lázár Györggyel (1924–2014), az 1975–1987 közötti miniszterelnökkel.

csak eszmecsereket folytattunk a világról. Ott, azon a házon most egy emléktábla is áll, és megjelent egy könyv is a társaságunkról *Sugárkoszorú. Sós Júlia és köre* címen.¹⁷ Sajnos Jucit később hamar elvitte a tüdővész.¹⁸

BT: Ekkor már jelentek meg versei?

JT: Ekkor még nem. Major Jenő bevitte néhány versemet a Válaszba, de azt írták rájuk, hogy most még túl finomak, túl feszesek, és hogy „idővel újabbakat kérünk”. Aláírás: Illyés Gyula. Később, mikor már jóban voltunk Illyéssel, egyszer megemlítettem neki, hogy „Gyula bátyám, te egyszer visszaküldted a versemet a Válaszból.” Azt mondta: „Nem én voltam, hanem Szabó Lőrinc az én nevemben. Ő volt az, aki teljes felhatalmazással a költészeti rovatot vezette.”

BT: Mit csinált az orvosi egyetem elvégzése után?

JT: Huszonöt éves koromban, 1950 decembereiben tettem le az utolsó vizsgámat. Ezután behívtak az Egészségügyi Minisztériumba, és ott a káderes nő, egy középkorú hölgy megkérdezte, hogy hol szeretnék dolgozni. Mondtam, hogy a fővárosban születtem, itt is éltem, szeretnék valahol Pesten maradni. „Arról szó sem lehet!” – mondta. „Ezek után az előzmények után maga csak vidékre mehet.” (Nem mondta ki, hogy osztályidegen vagyok.) Kérdezte, hogy mi szeretnék lenni. Mondtam, hogy vagy belgyógyász vagy ideggyógyász. Vagy Balassagyarmatra vagy Veszprémbe mehettem. Veszprémet választottam. (Én meg azt nem mondtam ki, hogy az közelebb van a nyugati határhoz.) Úgyhogy idekerültem. Akkor tanultam meg tulajdonképpen igazán az orvosi mesterséget. Egy tudományosan nagyon felkészült belgyógyász főorvos mellett dolgozhattam majdnem három évig. Aztán egyszer csak behívatott az igazgató, és azt mondta: „Annyi kádert kapunk Pestről, hogy neked most már el kellene menned. Huszonöt körzet közül választhatsz. Ajánlom neked Dorogon a bányorvosi állást.” De azt nem vállaltam. Volt egy szobafestő barátom, akivel nagyon össze-

¹⁷ Sugárkoszorú. Sós Júlia és köre. Dokumentumok, emlékezések, levelek. Szerk.: Kéri Piroska. Abakusz Könyvek, Budapest, 2003.

¹⁸ Sós Júlia 1968-ban halt meg.

haverkodtunk, ő mondta, hogy van itt egy szép vidék, ami nekem való. Ő is hozott le aztán ide Pécselyre a motorjával. (Nekem nem volt motorom. Jóformán takarítónői fizetéseket kaptunk, a magánpraxist meg nem engedte a főorvos, de én nem is akartam volna.) Szóval ide jöttem. Kilenc faluból állt a körzet, gondoltam, hogyan fogok én közlekedni? A szobafestő barátom azt mondta: „Sebaj, van egy háromnegyedes biciklim, azt kölcsönadom neked, amíg nem tudsz itt egy kismotort szerezni.” Elfogadtam. Először a járási tanácsnál kellett lejelentkezni. Itt, Pécselyen még akkor sosem volt orvosi székely. A járásnál azt kérdezték, miért jöttem ide. Mondtam, hogy ide küldtek. Azt mondták: „Semmi szükségünk Pécselyen orvosra, van orvosunk Füreden.” Aztán látva a papírt mégsem engedtek elmenni. Orvosi lakást viszont nem tudtak adni, azt mondták, hogy szerezzek albérletet. Szereztem albérletet, és itt maradtam. Az emberek is megszoktak, de nem ment könnyen. Kaptam leveleket a kollégáktól, hogy ne járassam le a mesterségünket, ne öt-tíz forintokért rendeljek, hanem legalább ötven-száz forintot kérjek egy vizsgálatért vagy egy foghúzásért. (Mert fogat is kellett húznom.) Az első évben jó hosszú ősz volt, de aztán télen nagy havazás jött, akkor fogadnom kellett egy egylovas szánt, azzal mentünk a betegekhez. Később mikor az öreg lovacska már nem bírta, kerestünk egy nagyobb, kétlovas fogatot. Az útipénzt külön fizették. A második télre már tudtam venni egy Csepel motort. A falubeliek sokáig bizalmatlanok voltak velem. Volt, hogy megnéztem, mi bajuk, és utána bementek Füredre, hogy az ottani orvossal leellenőriztessék, hogy jól írtam-e nekik. Lassan-lassan azért kialakult egy jó kapcsolat közöttünk, és én nagyon megszerettem a vidéket, mert tényleg szép vidék ez.

BT: A feleségével itt ismerkedtek meg?

JT: Végzős egyetemista koromban már volt egy házasságom, de az felbomlott. Az első feleségem egy ügyvéd lánya volt, nem is jött volna el velem vidékre. A második feleségemmel már a veszprémi kórházban ismerkedtem meg. Ő szegényebb származású volt, örült, hogy szülésznő lehetett. A '45-ös átalakulásnak köszönhető, hogy egyáltalán iskolát végezhe-

tett. Még az albérletben született az első gyerekünk, aztán jöttek sorban a többiek.

BT: 1956-ban hogyan lett tagja az itteni Forradalmi Tanácsnak?

JT: Én vagyok az utolsó a Forradalmi Tanács tagjai közül, aki még él. Tizenketten voltunk. A hetvenedik évfordulón megkoszorúztuk a másik tizenegy tag sírját, és utána csináltunk egy emlékünnepeket. (Ami nagyon szépen sikerült, vagy 120-an, 130-an voltak ott jelen, ami egy 500-600 lelkes faluban elég sok.) Két részre osztottuk az emlékeztést: a pesti eseményekre és az itteniekre.

Az itteni események 1956. október 27-én kezdődtek, amikor még nem dőlt el semmi Pesten sem. Mi is felvonultunk, tüntettünk. Az volt a szerencsém, hogy nyakon csíptem a tanácselnököt, akivel akkor már jóban voltam. Mondtam neki, hogy jöjjön velünk, hiszen Budapesten Nagy Imréék is velünk vannak, kommunistaként. Nincs különbség közöttünk, azért tüntetünk, hogy az oroszok kimenjenek. És így ő, a tanácselnök is jött velünk az első sorban.

BT: De ebben a faluban nem volt ÁVH vagy ilyesmi?

JT: Nem, ilyen kis helyen nem. Besúgó, följelentgetők voltak, az mindenhol van...

BT: Mikor megválasztották a Forradalmi Tanácsot, felosztották a funkciókat, hogy ki milyen típusú ügyekkel foglalkozik?

JT: Sajnos én ezt nem tudom. A felvonulást szerveztem, de elsősorban orvos voltam. Ráadásul pont a KÖJÁL-ban voltam, mikor megalakult a Forradalmi Tanács. Utólag tudtam meg, hogy beválasztottak. Közben a tsz feloszlott, a beszolgáltatást megszüntették, megalakították a nemzetőrséget, de én egyik gyűlésen sem voltam jelen, és most már hiába kérdezek mindenkit, nincs meg, hogy ki hol, mikor mit beszélt. Hazafias beszédeket tartottak, de állítólag Petrikovszky Ottó „Toti” kicsit nekiment a kommunistáknak is. Később, mikor feljelentették, azt állították, hogy „föld alól előjött patkányoknak” nevezte őket. Én beszédet nem tartottam, de annyit mondtam: vigyázat, hogy ne kulákokat válasszatok

vezetőknek, és ne legyen a Forradalmi Tanács elnöke sem kulák. Szót is fogadtak: egy szegényparaszt lett az elnök, akit nem tudtak miért bántalmazni. De a tizenegy tag között volt négy vagy öt ilyen gazda, akiket kuláknak lehetett nevezni. A többi között volt szegényparaszt, napszámos, betettek engem, meg a volt jegyzőt is, mint hozzáértő embert. Ő, a jegyző aztán minden rendszert átvészelt, és minden rendszert kiszolgált, mert, mint mondta, ez a dolga.

De Veress D. Csaba, mikor *A három Pécsely története* című könyvét írta, akkor erről a korszakról sem engem nem kérdezett ki az akkor még élők közül, sem magát a tanácselnököt, egyedül Petrikovszky Ottót. (Pedig ha egy történész könyvet ír, akkor ne csak egy embert hallgasson meg a témáról.) Igaz, Petrikovszky Ottó szinte egyedül szenvedte meg a megtorlást. Egyszer majdnem félholtra verték, de szerencsére még így sem írta alá azt a jegyzőkönyvet, amit ha aláír, talán felakasztják, hogy ő szervezte az egészszet. Mindent a nyakába akartak varrni, mert kulákyerek volt.

BT: De mást akkor nem büntettek meg a forradalmi részvételért?

JT: Pár embert megpofoztak. Voltak ilyen vöröbrigádok, amik megjelentek 1957 márciusában, mikor Kádárék már biztos lábon álltak, és megszervezték a saját pufajkáikat.

BT: Ez az a pufajkás alakulat volt, amelyik Balatonkenesén a Honvédüdüdőben tartotta a központját?

JT: Nem tudom. Én szerencsére nem kerültem oda, hozzám nem nyúltak. De a kenesei orvost állítólag elég súlyosan bántalmazták.

BT: Említette, hogy Illyés Gyulával nem a Válasznál találkoztak először személyesen, hanem már később, 1956 után. Ez hogyan és mikor történt?

JT: Akkor éppen a tihanyi körzeti orvost helyettesítettem, mert éppen szabadságon volt. Az egyik szomszédja mondta, hogy itt lakik most Illyés Gyula bácsi, eljött Pestről, hogy ne zaklassák. Ez 1958 őszén történt, mikor már majdnem nyolc-tíz éve nem írtam semmit, csak községi lapoknak kisebb dolgokat, orvosi

dekurzusokat meg recepteket. Úgy gondoltam, hogy szépirodalomra már nem lesz lehetőségem. A forradalom hatására kezdtem újra, aztán gondoltam, ha már itt van, megmutatom Illyés Gyulának néhány szonettetemet, hátha nem dob ki. Nem is úgy állítottam be hozzá, hogy én írtam már a Válaszba, hanem csak azzal, hogy én egy itteni orvos vagyok, ráérttemben írogattam, mondja meg, hogy érdemes-e, mert ha nem, abbahagyom. Nemcsak hogy jónak találta a verseimet, hanem biztított, hogy hozzak még, ha majd lesz. Abban az időben, amikor megkaptam az első gépkocsimat, el is jött ide a faluba, körülnézett, megismerte a családomat, az itteni embereket, borokat és pálinkákat. Aztán elmeséltem neki azt is, hogy én már írtam a Válaszba, így kiderült az is, hogy nem ő küldte vissza a verseimet. Hozzátette azt is, hogy a Választ Flóra (Kozmutza Flóra, a felesége) és Sárközi Márta¹⁹ szerkesztették a ridiküljükből, ő, Illyés csak a nevét adta hozzá.

BT: Illyés Gyula volt az is, aki segített az Ön írásainak megjelentetésében?

JT: Igen. Elküldte a verseimet Váci Miskának, aki akkor a Kortárs vagy az Új Írás szerkesztője volt. (Egyik lapot ő szerkesztette, a másikat a felesége.) Gyula bácsi javasolta, hogy válasszak írói nevet. De az én nevem miért nem jó? –kérdeztem. „Mert orvos vagy, és hamar kipécéznének” –válaszolta. Van egy családi előnevünk: Bodosi. Ez lett a vezetéknevem. A második keresztnévem pedig György, így lettem aztán Bodosi György. Persze mikor megjelent az első könyvem, két héten belül kiderült itt, Pécselyen is, hogy én vagyok az. (Amíg csak folyóiratokban jelentek meg az írásaim, addig nem tudták, mert hát senki nem olvasott itt irodalmi folyóiratokat.)

Illyés tizenkét verset küldött Vácinak, és azt írta: „Közöljétek le mind, mert Babits is így mutatott be engem a Nyugatban.” Ami nem volt igaz. Utánanézttem, a Nyugat csak hat versét közölte először. Váci csak egy versemet közölte le, azt is csak három hónap múlva.

¹⁹ Sárközi Márta (1907–1966): eredetileg Molnár Márta. Szerkesztő, író, műfordító. Molnár Ferenc író lánya. Második férje volt Sárközi György költő, akinek a vezetéknevét a továbbiakban használta. 1946–1949 között ő szerkesztette a Választ, amelyben Bibó István, Weöres Sándor, Márkus István is publikáltak.

Illyés kicsit mérges volt, de azt mondta, majd megpróbáljuk a pécsi Jelenkorban, Csorba Győzőéknél. Csorba Győző nálam valamivel idősebb és már befutott költő volt, ő volt ott akkor az irodalmi rovat szerkesztője.²⁰ Oda is tizenkettőt küldtünk, amiből a következő számban már lehoztak ötöt. Ez az arány már jobb volt. És levelet is írt nekem Csorba Győző, hogy nem kell már támogató, anélkül is küldhetek neki verseket. Küldtem is félevenként, meg is jelentek sorban. De csak a Jelenkorban, máshol sehol, mert Váci Miska továbbra sem volt hajlandó semmit közölni.

BT: Németh Lászlóval is találkozott Illyés Gyulánál?

JT: Egyszer csak azt mondta Gyula bácsi Tihanyban, hogy megismertet pár ittenivel, mert nagyon egyedül vagyok, kellene nekem a társaság. Hát, mondtam, kell a fenének, de ha akad, menjünk. Első utunk Németh Lászlóhoz vezetett. Egy jó nagy Warszawával mentünk, jól rá is ijesztettünk Némethre, hogy most érte jött valaki. Emiatt aztán nagyon hűvösen is fogadott, pláne mikor megtudta, hogy orvos vagyok és költő. Egyszer mondta, hogy Gyula körül különös emberek szoktak forgolódni, biztos olyanok is, akiknek a véleményét Németh László nem szerette. Kommunisták. Gyula próbált jó pontot szerezni nekem. „Tegnap húzta ki a fogamat.” – mondta. „És te ki merted húzatni a fogadat egy körzeti orvossal? Két hete halt meg az egyik rokonom vérmérgezésben, mert a fogát egy falusi orvos húzta ki!” – ez volt rá a válasz. El nem tudtam képzelni, hogy mitől lettem ilyen ellenszenves ennek a Laci bácsinak a szemében. Aztán eszembe jutott, hogy hát persze, ő, amikor befutott a *Horváthné meghal* című novellájával, amit a Nyugat rögtön leközölt, ugyanakkor a verseit nem közölték. Erre ő később azt írta: „Osvát²¹ és Babits megölték bennem a költőt.” Osvát hamar meghalt, de Babitsot az élete végéig gyűlölettel emlegette Németh László. Pedig Németh László tényleg nem volt jelentős költő. Ott van a *Sámson* című színdarabja, abban lírai hangvétellel ír szabadversszerűségeket, azok tényleg nagyon szépek. De

hát alapvetően nem költő volt. Nem lehet mindenki költő. Talán nem volt elég neki, hogy regényíró, drámaíró, tanulmány- és esszéíró volt? De én különben sem vonzódtam hozzá nagyon, mert szerettem a regényeit, az írásait, de nem szerettem azokat, akik mindent az ideológián keresztül közelítettek meg. Ő például ideologikus okokból állt amellé, hogy a parasztok szövetkezetbe szerveződjenek, akár kényszerűségből is.

BT: Az olasz rokonokkal mennyire tartotta a kapcsolatot? Volt alkalma kilátogatni hozzájuk?

JT: Először 1964-ben, mikor megjelent az első kötetem. Ezt is Illyés Gyula vitte keresztül, nélküle szó sem lehetett volna arról, hogy ez megjelenhessen. Sokszor voltam kint, de sokszor leveleztünk is a legutóbbi időkig.

BT: Ön sokat foglalkozott a terület múltjával, emlékeivel. Ezzel kapcsolatban vannak még tervei?

JT: Most fogunk majd júliusban itt egy emlékművet felavatni. Egy Farkas Ádám nevű világhírű szobrász készítette, aki tavaly kapott Kosuth-díjat. Ő készítette a recski emlékművet is. Vásárolt itt egy pincét, és nagyon megszerette a vidéket, ezért ingyen csinálja a szobrot a falunak. Az emlékmű címe az lesz: *Jel*. Annak a jele, hogy a hétezer éve itt élő parasztság megszűnt, meghalt. Részben kultikus emlékmű, de olyan, mint egy síremlék, a hétezer éves parasztság síremléke. Mert hát nincs már meg ez a paraszti kultúra. Vége van. Az emberek ma már nem arcuk verejtékével, hanem számítógépekkel dolgoznak, és nem termelik azt a régi magas szintű kultúrát, ami a zenében, dalokban, vagy akár az egyszerű tárgyokban nyilvánult meg. A világon sehol ilyen emlékmű nincs, itt lesz az első ilyen. Az avatás július 7-én hat órakor lesz.²²

BT: Van valami különleges oka, hogy pont ezen a napon?

JT: Nem, csak az az oka, hogy akkorra lesz kész, és hogy Farkas Ádám és Illyés Mária²³

²⁰ Csorba Győző (1916–1995) költő, műfordító, könyvtáros.

²¹ Osvát Ernő (1876–1929): író, kritikus, a Nyugat szerkesztője 1908-tól haláláig.

²² Az avatóünnepség 2017. július 7-én zajlott Pécselyen.

²³ Illyés Mária (1944): művészettörténész, muzeológus, Illyés Gyula lánya.

(aki majd felavatja) ekkor érnek rá. Illyés Gyula *Jel* című verse is elhangzik majd a műsoron. (Kéri Kitti művésznő szavalja majd el, akit a nem létező füredi színház igazgatónőjének neveznek.) Ez a vers a *Nehéz föld* című kötetben jelent meg 1924-ben. Ez volt Illyés első kötetének első verse. De az emlékmű nem erről kapta a címét, azt már előbb kitaláltuk, csak véletlen az egybeesés. A füredi Schola Kamarakórus elénekel majd Johann Sebastian Bach *Parasztkantátájából* egy részletet, aztán Kéri Kitty olvas fel Illyés *Csizma az asztalon* című kötetéből, amelyben komoly szavakkal beszélt a parasztságról. És még egy Illyés-vers elhangzik, ami szerintem nagyon szép, nekem

nagyon tetszik: *A ház mellett ülök*. Ezután Illyés Mária elmondja az avatóbeszédét, majd a már leleplezett szobrot körbeállják a Schola Kórus tagjai, és elénekelnek pár népdalt. És végül még egy Illyés-vers elhangzik, az *Utolsó otthon*. Ez a vers nagyon nemzetközi. Mint ahogy az emlékmű sem kifejezetten magyar emlékmű, nem a honfoglalásról, egy győztes vagy vesztes csatáról szól, hanem az általános parasztságról magáról.

BT: Köszönöm a beszélgetést, és további jó egészséget kívánok!

JT: Köszönöm!